

Se, förstå och förändra

ATT MOTVERKA KÖNSSKILLNADER
I SKOLRESULTAT

Sveriges
Kommuner
och Landsting

Se, förstå och förändra

ATT MOTVERKA KÖNSSKILLNADER I SKOLRESULTAT

Upplysningar om innehållet:
Åsa Ernestam, asa.ernestam@skl.se

© Sveriges Kommuner och Landsting, 2019
ISBN: 978-91-7585-785-5
Text: Åsa Ernestam
Illustration: Stina Löfgren
Produktion: Advant
Tryck: LTAB, 2019

Förord

Att pojkar uppnår lägre skolresultat än flickor är inget nytt. Orsakerna uppstår i ett samspel mellan en mängd olika faktorer på individ- och gruppnivå. Men könsskillnader i skolresultat går att förändra.

SKL har tagit fram det här materialet för att inspirera fler kommuner och skolor att inleda ett långsiktigt och systematiskt arbete för att motverka könsskillnader i skolresultat.

Materialet har skrivits av Åsa Ernestam, utredare på SKL. Birgitta Andersson, sakkunnig i jämställdhetsfrågor på SKL, har bistått med kunskaper och vid bearbetning av texterna. Stefan Melén, utredare på SKL, har skrivit det kapitel som belyser statistik. Som komplement till denna skrift publiceras på SKL:s hemsida dels statistikrapporten *Könsskillnader i skolresultat*, dels reportage från de intervjuer som gjorts i kommunerna Askersund, Katrineholm och Sollentuna.

Vi vill rikta ett stort tack till de forskare, politiker, chefer och andra representanter från förvaltningar, rektorer, lärare och inte minst elever, som har delat med sig av sina tankar och erfarenheter.

Tillsammans behöver vi se, förstå och motverka könsskillnader i skolresultat.

Stockholm i augusti 2019

Per-Arne Andersson

Chef

Avdelningen för utbildning och arbetsmarknad

Sveriges Kommuner och Landsting

Innehåll

- 7 Sammanfattning

- 11 Kapitel 1. Könsskillnader i skolresultat är en angelägen fråga
 - 14 Om materialet
 - 15 Begrepp

- 19 Kapitel 2. Det finns könsskillnader i skolresultat

- 25 Kapitel 3. Hur vi kan förstå könsskillnader i skolresultat
 - 25 Könsskillnader är ingen ny fråga
 - 27 Normer begränsar barns och ungdomars möjligheter
 - 31 Skolkulturen sätter ramarna
 - 34 Sociala positioner i relation till normer
 - 38 Föräldrarnas utbildningsbakgrund - en stark påverkansfaktor

- 41 Kapitel 4. Hur vi kan motverka könsskillnader i skolresultat
 - 43 Systematiskt kvalitetsarbete är inget projekt
 - 49 Normer behöver förändras
 - 53 Se variationen i flick- och pojkgruppen
 - 56 Skolans förmåga att möta elevers olika förutsättningar
 - 59 Arbeta med motivation

- 63 Kapitel 5. Att förändra är möjligt

- 68 Referenser och källor
 - 73 Muntliga källor
 - 74 Länkar
 - 75 Filmtips

Sammanfattning

Både flickor och pojkar vet att skolan är viktig och påverkar deras framtid. Ändå uppnår pojkar som grupp i lägre utsträckning än flickor kunskapskraven i alla ämnen i grundskolan, färre pojkar når gymnasiebehörighet och färre fullföljer en gymnasieutbildning. Att inte fullfölja en gymnasieutbildning innebär en högre risk att senare i livet inte få tillträde till arbetsmarknaden vilket ökar risken för att hamna i ekonomisk utsatthet, samt drabbas av ohälsa och psykosociala problem.

I detta inspirationsmaterial presenteras forskning som pekar på orsaker till könsskillnader i skolresultat mellan flickor och pojkar och vad som kan göras för att motverka dessa skillnader. Presentationen av forskningen gör inte anspråk på att vara heltäckande, men visar på ett antal möjliga orsaker till de könsskillnader som finns. För den som vill fördjupa sina kunskaper i relevant nationell statistik finns även en separat statistikrapport. Skriften bygger också på intervjuer i tre kommuner och skolans styrdokument samt rapporter från bland annat Skolverket, Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen, Diskrimineringsombudsmannen och SKL. Nedan följer en beskrivning av de huvuddrag som framträder.

Forskningen visar att könsskillnader i skolresultat uppstår i ett komplext samspel mellan samhälleliga och kulturella faktorer som exempelvis genusnormer, skolkultur och förväntningar från vuxna och kamrater. Normer för hur flickor och pojkar förväntas vara bidrar till ett socialt positionerande och till att det skapas hierarkier som leder till ett otryggt klimat. Variationen inom grupperna flickor och pojkar är emellertid stor. Föräldrarnas utbildningsbakgrund är en faktor som i hög grad samspelar med kön när det gäller elevernas skolresultat, och något som pojkar som grupp i högre grad än flickor förefaller påverkas av.

Vuxnas egna föreställningar om kön och genus påverkar hur de bemöter barn och ungdomar, som därmed lär sig hur de förväntas vara. Det bidrar till att flickor och pojkar redan i förskolan ofta ges skilda förutsättningar att utveckla olika förmågor som har betydelse för framtida skolprestationer. Normer om vad som betraktas som maskulint och feminint blir tydliga i elevers förhållningssätt till skolarbete.

Forskning visar att skolkulturen varierar mellan skolor och mellan elevgrupper. Inom vissa skolkulturer betraktas skolarbete och goda skolresultat som feminint. Andra skolkulturer karakteriseras av att det ses som positivt att uppnå goda skolresultat, men feminint att anstränga sig i sina studier. Det finns också skolkulturer som innebär att det förväntas och upplevs tillåtet för både flickor och pojkar att vara ambitiösa i skolarbetet.

Ledning och styrning är centralt för att bidra till jämställdhet i skolan. Politiker och förvaltning i kommunen behöver vara engagerade i frågan om att motverka könsskillnader i skolresultaten för att arbetet ska bli hållbart och leda till förändring på alla skolor. Arbetet måste genomföras inom ramen för det ordinarie systematiska kvalitetsarbetet på både huvudmanna- och skolnivå.

Jämställdhetsperspektivet synliggörs i politiska mål, budget och planer i kommunen. När politikerna sätter mål som gör det möjligt att följa upp förändringsarbetet i kommunens skolor, samt efterfrågar könsuppdelad statistik, blir jämställdhet en del i det ordinarie arbetet.

Förvaltningen kan stödja skolorna genom att till exempel se till att det finns tillräcklig kompetens i organisationen som helhet, och skapa möjligheter för skolorna att lära av varandra i jämställdhetsarbetet. Rektors engagemang i arbetet med att motverka könsskillnader i skolresultaten är en förutsättning för att skapa legitimitet, praktiska möjligheter för arbetet och en vilja till förändring hos personalen.

Förskola och skola har i uppdrag att motverka stereotypa könsmonster. Det är viktigt att skapa trygghet och trivsel och att motverka de hierarkier i kamratgruppen som påverkar barns och elevers lärande och delaktighet. Att införa nolltolerans och åtgärder mot ”skojbråk” ökar tryggheten och trivseln i skolmiljön. Det kan behövas ett förebyggande arbete för att möta det maktspel som pågår mellan pojkar, och som kan resultera i kränkande behandling och våld.

Jämställdhet handlar om relationer och maktförhållanden mellan kvinnor och män. Det är frågor som rör alla människor på ett personligt plan, men utifrån det jämställdhetsuppdrag som slås fast i skolans styrdokument, behöver jämställdhetsarbetet präglas av ett professionellt förhållningssätt utifrån kunskap och fakta. Att eleverna är delaktiga i arbetet med jämställdhet är en förutsättning. Deras reflektioner kring normer är viktiga och de kan bidra med värdefull kunskap om den kamratkultur som råder på skolan.

Varje elev behöver bli sedd, lyssnad till och ha inflytande över sitt eget lärande. För att kunna möta elevers olika behov och förutsättningar bör skolan utveckla inkluderande lärmiljöer med undervisning som är flexibel och variationsrik. Det kan finnas behov av att utveckla strategier i undervisningen för att öka motivationen hos eleverna. Lärares engagemang, stöd och uppmuntran är betydelsefullt, men även undervisningens utformning och vilket material som används. Didaktiska reflektioner, samarbete med kollegor, att observera eller filma varandras lektioner, kan ge ett värdefullt underlag till diskussion och öka genusmedvetenheten i undervisningen.

Här har du
en hink.

Vilka redskap
behöver du
för att bygga
ditt sandslott?

Könsskillnader i skolresultat är en angelägen fråga

Pojkar presterar som grupp generellt sämre än flickor i skolan. Detta framgår bland annat av att pojkar i lägre utsträckning än flickor uppnår gymnasiebehörighet och i lägre grad fullföljer en gymnasieutbildning. Svaga skolresultat ökar risken för individer att inte få tillträde till arbetsmarknaden, att hamna i ekonomiska svårigheter och utanförskap. En bristfällig skolbakgrund ökar också risken för ohälsa och psykosociala problem, som exempelvis missbruk och kriminalitet. Priset för detta är högt både för individen och för samhället.¹

Det finns forskning som visar att män med kort utbildning² i högre utsträckning än kvinnor med motsvarande utbildningsbakgrund riskerar att bli bortvalda som potentiella föräldrar och därmed går miste om barn och familj.³

Det finns således flera skäl att arbeta för att både flickor och pojkar ges goda förutsättningar för lärande. Ett rimligt mål att sträva mot är att pojkar i lika hög grad som flickor fullföljer en gymnasieutbildning, så att deras möjligheter till etablering på arbetsmarknaden, till god hälsa och delaktighet i samhället förbättras.

- Not. 1. SKL, (2015). *Utbildning – nyckeln till arbete*. Stockholm: SKL. SOU 2016:55. Delbetänkande av Kommissionen för jämlik hälsa. *Det handlar om jämlik hälsa. Utgångspunkter för Kommissionens vidare arbete*. Socialstyrelsen, (2010). *Social rapport 2010*. Stockholm: Socialstyrelsen. SKL, (2013). *Pojkars betyg och priset för utanförskap Smart ekonomi i Borås*. Stockholm: SKL.
- Not. 2. Kort utbildning avser högst förgymnasial utbildning.
- Not. 3. Boschini, Anne och Sundström, Marianne, "Det ojämlika faderskapet". I *Nationalekonomi.se*, nr. 4, 2018 årgång 46, 33-42. <https://www.nationalekonomi.se/sites/default/files/NEFfiler/46-4-abms.pdf>.

Jämställdhetsutmaningar i skolan

Barnkonventionen slår fast att alla flickor och pojkar har rätt att få en utbildning av god kvalitet och att de ska ges lika förutsättningar för lärande och utveckling.⁴ En jämställd skola innebär att flickor och pojkar har samma möjligheter och villkor när det gäller utbildning och studieval. Det betyder även att de har jämställda förutsättningar att utveckla intressen och förmågor, utan att begränsas av stereotypa föreställningar utifrån kön.⁵ Det behövs enligt Skolverket ökad kompetens för att synliggöra hur skillnad görs mellan flickor och pojkar i undervisningen och i verksamheten, och för att omsätta denna insikt i praktisk handling.⁶

Dagens skola har flera jämställdhetsutmaningar, till exempel att flickor känner sig mer stressade än pojkar, att pojkar i högre grad använder fysiskt våld och ”skojbråkar”, att elevernas studieval är starkt könsbundna, samt att pojkar som grupp presterar sämre än flickor som grupp.⁷

Att pojkar som grupp uppnår lägre skolresultat än flickor är inget nytt, men förklaringarna har varierat över tid. Barn möter olika normer och förväntningar i förskolan, skolan och övriga samhället beroende på om de är flickor eller pojkar. Även de individer som inte identifierar sig med sitt juridiska kön eller inte har en tydlig könsidentitet, drabbas av begränsande normer och förväntningar.⁸

Det handlar alltid om kön men inte bara om kön. Många andra faktorer påverkar elevers skolresultat, till exempel föräldrarnas utbildningsbakgrund, om eleven invandrat och vid vilken ålder, samt eventuella funktionsvariationer. Men även med hänsyn tagen till dessa andra faktorer kvarstår könsskillnader i skolresultaten och hur omfattande de är varierar mellan skolor.

Pojkars skolresultat kontra mäns överordning i samhället

Sverige har kommit jämförelsevis långt när det gäller jämställdhet, men kvinnor och flickor har ännu inte lika möjligheter eller villkor som män och pojkar. Ojämställdhet vilar på traditionella föreställningar om kön, och på vad som är socialt accepterat och förväntat av kvinnor respektive män. I många fall är män ännu norm, vilket på olika sätt gynnar män och pojkar. Män är fortsatt överrepresenterade på positioner med makt och inflytande, män får ekonomiska fördelar och ges mer utrymme i exempelvis media. Paradoxalt nog kan samma föreställningar om kön ibland också missgynna gruppen män och poj-

Not. 4. Konventionen om barnets rättigheter <https://www.regeringen.se/rapporter/2018/06/konventionen-om-barnets-rattigheter-s2018.010/>

Not. 5. Skolverket, (2016). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011* (Lgr 11).

Not. 6. Skolverket, (2015). *Redovisning av uppdrag om att främja jämställdhet inom skolväsendet*. Dnr 2011:01314.

Not. 7. SKL, (2018a). *Maskulinitet och jämställd skola. Arbete för ökad trygghet och bättre studieresultat*. Stockholm: SKL.

Not. 8. Folkhälsomyndigheten, (2015). *Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner. En rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige*. SKL, (2018a). Skr. 2016/17:10. *Makt mål och myndighet - feministisk politik för en jämställd framtid*. Regeringen, Socialdepartementet.

kar. Pojkars sämre skolresultat är inte en följd av att maktförhållandet mellan könen skulle vara det omvända i skolan jämfört med resten av samhället, utan en följd av traditionella föreställningar om pojkar och maskulinitet, tillsammans med en mängd andra samverkande faktorer. Jämställdhetsarbetet i skolan – som syftar till att förändra traditionella föreställningar om kön – har därför potential att gynna både flickor och pojkar.⁹

Skolans jämställdhetsuppdrag

Jämställdhet mellan kvinnor och män är ett av de grundläggande värden som förskolan och skolan ska förmedla. I Lgr 11 anges jämställdhet som ett av de ämnesövergripande kunskapsområden som ska integreras i olika ämnen.

I förskolans reviderade läroplan (Lpfö 18) framgår att förskollärare ska ansvara för att aktivt inkludera ett jämställdhetsperspektiv så att alla barn får likvärdiga möjligheter till utvidgade perspektiv och val oavsett könstillhörighet. Det är rektorns ansvar att inkludera arbetet med jämställdhet i det systematiska kvalitetsarbetet.*

I läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr 11) framgår att det är skolans ansvar är motverka könsmonster som begränsar elevernas lärande och utveckling. Skolan ska synliggöra olika uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt samt bidra till att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska könsmonster och hur de kan begränsa människors livsval och livsvillkor.**

Skolverket har redovisat förslag till ändringar i läroplanerna för gymnasieskolan, gymnasiesärskolan och vuxenutbildningen. Nya skrivningar förtydligar uppdraget att synliggöra, problematisera och motverka könsmonster som begränsar elevernas lärande, val och utveckling samt människors livsval och livsvillkor. Undervisningen ska ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper om könsmonster och förmåga att kritiskt granska begränsande normer, värderingar och strukturer. Eleverna ska få utveckla förmågor och intressen utan att begränsas av föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt.***

Sedan 2016 är jämställd utbildning ett nytt delmål för jämställdhetspolitiken: kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller utbildning, studieval och personlig utveckling.****

*Skolverket, (2018), Läroplan för förskolan (Lpfö 18). Reviderad 2018.

** Skolverket, (2016). Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr 11). Reviderad 2018. Motsvarande formuleringar finns i läroplanerna för grundsärskolan, sameskolan och specialsolan.

*** Skolverket, Regeringsredovisning 2018-11-30, Redovisning av uppdrag om förslag till ändringar i läroplaner vad gäller jämställdhet.

**** Skr. 2016/17:10.

SKL:s arbete för ökad jämställdhet

SKL har i många år haft i uppdrag av sina medlemmar att stödja deras arbete med jämställdhet. Ett ojämnt samhälle är på olika sätt negativt för både kvinnor och män, flickor och pojkar. Föreställningar om hur vi ska vara som

Not. 9. SKL, (2018b). *Maskulinitet och jämställdhet. En introduktion till att förändra mansnormer.* Stockholm: SKL.

kvinnor och som män utgör hinder för jämställda villkor och får negativa konsekvenser både för enskilda individer och för samhället som helhet. I *Program för hållbar jämställdhet (2008–2013)* arbetade kommuner och lands-
ting/regioner med att utforma bemötande och service som svarade mot både kvinnors och mäns, flickors och pojkars villkor och behov, samt en jämställd fördelning av resurser. I *Modellkommuner/Modellregioner* (pågående utvecklingsarbete) jämställdhetsintegrerar deltagarna sin ledning och styrning för att säkerställa jämställda välfärdstjänster.¹⁰ Satsningen *Män och jämställdhet (2016–2017)* gjordes för att utmana de föreställningar om manlighet som är ett hinder för jämställdhet.

Om materialet

Syftet med denna skrift är att den ska inspirera fler kommuner, skolor och förskolor till att utveckla sitt arbete, så att både flickor och pojkar ges förutsättningar att uppnå goda skolresultat. Avsikten är inte att erbjuda en manual, utan att bidra med kunskap, tankar och idéer, som kan vara till nytta i arbetet. För att könsskillnaderna i skolresultaten långsiktigt ska minska, behövs ett systematiskt arbete i hela styrkedjan på såväl politisk nivå och förvaltning som i förskolan och skolan.

I nästa kapitel presenteras statistik över skolresultat uppdelat på kön, följt av ett kapitel som beskriver därpå vad forskningen säger om orsaker till pojkars sämre skolprestationer. Det följande kapitlet lyfter fram vad som kan göras för att motverka könsskillnader i skolresultaten och olika aspekter av förbättringsarbeten i kommuner. I det avslutande kapitlet presenteras ett antal centrala förändringsområden, för att ge en bild av hur skolan kan arbeta för att motverka könsskillnader i skolprestationer.

Presentationen av forskningen gör inte anspråk på att vara heltäckande, men visar på ett antal möjliga orsaker till de könsskillnader som finns. För den som vill fördjupa sina kunskaper i relevant nationell statistik finns även en separat statistikrapport.¹¹

Som ett komplement till forskningslitteraturen har intervjuer genomförts med tre forskare som studerat könsmönster i förskola och skola – Anne-Sofie Nyström (fil. dr. sociologi), Christian Eidevald (fil. dr. pedagogik) och Fredrik Zimmerman (fil. dr. barn- och ungdomsvetenskap). Intervjuer har också gjorts med elever, lärare, rektorer, förvaltning och politiker i kommunerna Askersund, Katrineholm och Sollentuna. I Katrineholms kommun finns det ambitioner att sprida det normkritiska arbetet som bedrivs på Järvenskolan

Not. 10. SKL, (2019a). *Modellkommuner 2017-2018. Resultatrapport från en satsning på jämställdhetsintegrerad ledning och styrning*. Stockholm: SKL. E-skrift.

Not. 11. SKL, (2019b). *Könsskillnader i skolresultat. Nationell statistik i urval*. Stockholm: SKL. E-skrift.

Tallås. Askersunds kommun har fått medel från Skolverket för att utveckla sitt jämställdhetsarbete i skolan och har belyst olika områden med koppling till könsskillnader i skolresultat.¹² I Sollentuna kommun utvecklades modellen Skriva sig till lärande (STL) som positivt har påverkat bland annat svagpresterande elevers skolresultat och pojkars resultat generellt.¹³ Reportagen från skolorna och kommunerna publiceras separat på SKL:s webbsida.¹⁴

Avgränsningar

I den här skriften ligger fokus på skolresultat. Andra områden i skolan där det finns påtagliga skillnader mellan flickor och pojkar, exempelvis elevernas upplevelse av trygghet, trivsel och hälsa, nämns därför i liten utsträckning.¹⁵ Skriften berör inte heller den könssegregerade arbetsmarknaden och arbetet för att bredda pojkars och flickors utbildningsval, något som kan kräva särskilda insatser. Det finns också flera faktorer som samverkar med kön vad gäller skillnader i elevers skolresultat. Här uppmärksammas i första hand skillnader i resultaten mellan flickor och pojkar, med avseende på om de uppnår kunskapskraven, genomsnittligt meritvärde och gymnasiebehörighet.

I det avsnitt som handlar om hur kommunen kan arbeta för att motverka könsskillnader ligger tyngdpunkten på grundskolan. Förskolan berörs främst i samband med beskrivningar av hur könsmonstren grundläggs tidigt och vilka konsekvenser det får. Gymnasieskolan finns med i en del av den forskning som beskrivs.

Begrepp

I skriften används orden flickor och pojkar, men personer som intervjuas använder ibland orden tjejer och killar. En del kommuner och skolor använder växelvis begreppen normkritiskt arbete och jämställdhetsarbete. Att arbeta med normkritik respektive jämställdhet är inget som står i motsats till varandra. Normkritik är en metod som kan ge värdefulla bidrag i jämställdhetsarbetet, genom att synliggöra begränsande könsnormer.

Genus används för att beskriva de aspekter av kön som är socialt och kulturellt konstruerade. Det handlar om de föreställningar, uttryck och egenskaper som ett samhälle tillskriver respektive kön. Dessa ser olika ut beroende på sammanhang och de förändras över tid, men understöder föreställningen om kvinnor och män som varandras motsatser. Se vidare nedan under Jämställdhet.

Not. 12. Jöesaar, Anneli och Weiss, Elin (2018). *Genus, jämställdhet och normkritik. Övergripande arbete Askersunds kommun*. Askersunds kommun. E-skrift.

Not. 13. SKL (2019c). *Skriva sig till lärande*. <https://skl.se/skolakultur/fritid/forskolagrundochgymnasieskola/digitaliseringskola/metoderochvagledning/skrivasigtilllarande.7513.html>.

Not. 14. SKL (2019b).

Not. 15. Se t.ex. Folkhälsomyndigheten, (2018). *Skolbarns hälsosvanor i Sverige 2017/18*.

Intersektionalitet. Ordet kommer från det engelska ordet för korsning eller vägkorsning: *intersection*, och används för att beskriva hur olika maktordningar korsar och samverkar med varandra. Flickor och pojkar, liksom kvinnor och män, lever under en mängd olika omständigheter som inte går att förklara bara utifrån deras kön. Alla identifierar sig inte med sitt juridiska kön och passar inte heller in i normen att vara antingen flicka eller pojke. Varken flickor eller pojkar eller personer med andra könsidentiteter är någonsin bara sin könsidentitet. Ett intersektionellt perspektiv bidrar till att synliggöra hur olika normer och maktordningar, så som kön, socioekonomi, etnicitet/hudfärg och funktionalitet samspelar, påverkar och förstärker varandra.

Jämställdhet innebär att kvinnor och män har samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom livets alla områden. Riksdagens övergripande nationella jämställdhetspolitiska mål är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv, och maktbegreppet är centralt i jämställdhetspolitiken.

Män som grupp överordnas kvinnor som grupp, vilket inte ska förstås som att varje enskild man är överordnad varje enskild kvinna, eller att varje man är mer inflytelserik än varje kvinna. Men maktordningen och de normer som upprätthåller den är något alla måste förhålla sig till, medvetet eller omedvetet. Normerna skapar och återskapar vi gemensamt, och de bibehåller föreställningar om att män och kvinnor är olika, ofta varandras motsatser. De bidrar också till att egenskaper som förknippas med män och maskulinitet värderas högre än sådant som förknippas med kvinnor och femininitet.¹⁶

De könsnormer som begränsar framför allt flickors och kvinnors livschanser, påverkar också pojkars och mäns livschanser negativt vad gäller exempelvis pojkars skolresultat, mäns hälsa och pojkars och mäns våldsutövande och risk-beteende.¹⁷

Jämställd utbildning. Ett av de sex nationella jämställdhetspolitiska delmålen är jämställd utbildning, det vill säga att kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller utbildning, studieval och personlig utveckling. I delmålet ingår jämställda förutsättningar att utveckla intressen, ambitioner och att nå sin fulla potential utan att hindras av strukturer, fördomar och stereotypa föreställningar utifrån kön.¹⁸

Not. 16. Se t.ex. Hirdman, Yvonne, (2001) *Genus om det stabila föränderliga former*. Malmö: Liber. SKL, (2008). *Jämställdhetsarbete – en utmaning för kommuner och landsting*. Mark, Eva, (2007). *Jämställdhetsarbetets teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur. Skr. 2016/17:10. Wahl, Anna et al, (2001). *Det ordnar sig, teorier om organisation och kön*. Lund: Studentlitteratur. Ambjörnsson, Fanny, (2011). *Rosa. Den farliga färgen*. Stockholm: Ordfront.

Not. 17. Skr. 2016/17:10.

Not. 18. Ibid.

Jämställdhetsintegrering är den huvudsakliga strategin för att uppnå ett jämställt samhälle. Strategin innebär att ett jämställdhetsperspektiv integreras i all planering, allt beslutsfattande, i genomförande och uppföljning av verksamheter. På så sätt blir jämställdhet en del av det ordinarie uppdraget för politiker, chefer och medarbetare.

Kön står för uppdelningen i två kategorier, kvinnor/flickor och män/pojkar, utifrån biologiska skillnader. Det hänvisar också till de två juridiska könen kvinna och man, som finns i Sverige i dagsläget. Det är dessa som jämställdhetsarbetet i regel utgår ifrån, eftersom den grundläggande jämställdhetspolitiska utmaningen handlar om att män som grupp är överordnad kvinnor som grupp. Det är dock viktigt att ha kunskap om att alla människor inte identifierar sig enligt tvåkönsnormen.

Normer är oskrivna sociala regler och förväntningar om hur människor ska vara, tänka och bete sig. En del normer bidrar till att vårt samhälle fungerar, som till exempel att stå i kö och vänta på sin tur. Andra, som normer om kön, könsuttryck och etnicitet, bidrar till att dela in människor i grupper med olika status och möjlighet till makt och inflytande. Det är normer som begränsar människors handlingsutrymme och skapar diskriminering.¹⁹

Normkritiskt arbetssätt syftar till att bli medveten om och ifrågasätta de normer som begränsar människor och kan bidra till diskriminering. Arbetssättet innebär att belysa den norm som tas för given, i stället för att fokusera på hur grupper eller individer tycks avvika från normer. Genom att bli medvetna om normer och hur de påverkar och skapar maktskillnader, kan människor välja att göra på nya sätt i mötet med andra. I skolans värld kan det till exempel innebära att inte bara påpeka att kränkande behandling är förbjudet när en pojke blir retad för att han uppfattas som svag och feg, utan att också diskutera och ifrågasätta varför pojkar förväntas vara starka och modiga.

Skolkultur. Trots att skolkulturer finns överallt i skolors vardagsarbete är de inte lätta att fånga och beskriva. Skolforskaren Gunnar Berg beskriver dem som informella regelsystem som styr skolors vardagsarbete. Skolkulturer inryms i administrativa dokument så som scheman och arbetsplaner och de är närvarande i till exempel undervisningen, i lärares samtal och i elevers inbördes relationer. Skolkulturer kan variera inom en skola och mellan olika skolor.²⁰

Not. 19. En film om normer för killar och män. www.youtube.com/watch?v=pV1tnpFURXc.

Not. 20. Berg, Gunnar, (2013). *Skolorganisation och skolkultur 13: Vad är skolkultur?* Mittuniversitetet, forskarbloggen. <https://wpres.miun.se/forskarbloggen/2013/05/13/skolorganisation-och-skolkultur-13-vad-ar-skolkultur/>.

Det finns könsskillnader i skolresultat

I nationell skolstatistik framkommer att det finns könsskillnader i skolresultat. Även med hänsyn tagen till andra faktorer, som exempelvis föräldrars utbildningsbakgrund kvarstår skillnader mellan flickor och pojkars skolresultat. I rapporten *Könsskillnader i skolresultat* redogörs för relevant statistik som har samband med skolresultat för flickor och pojkar.²¹

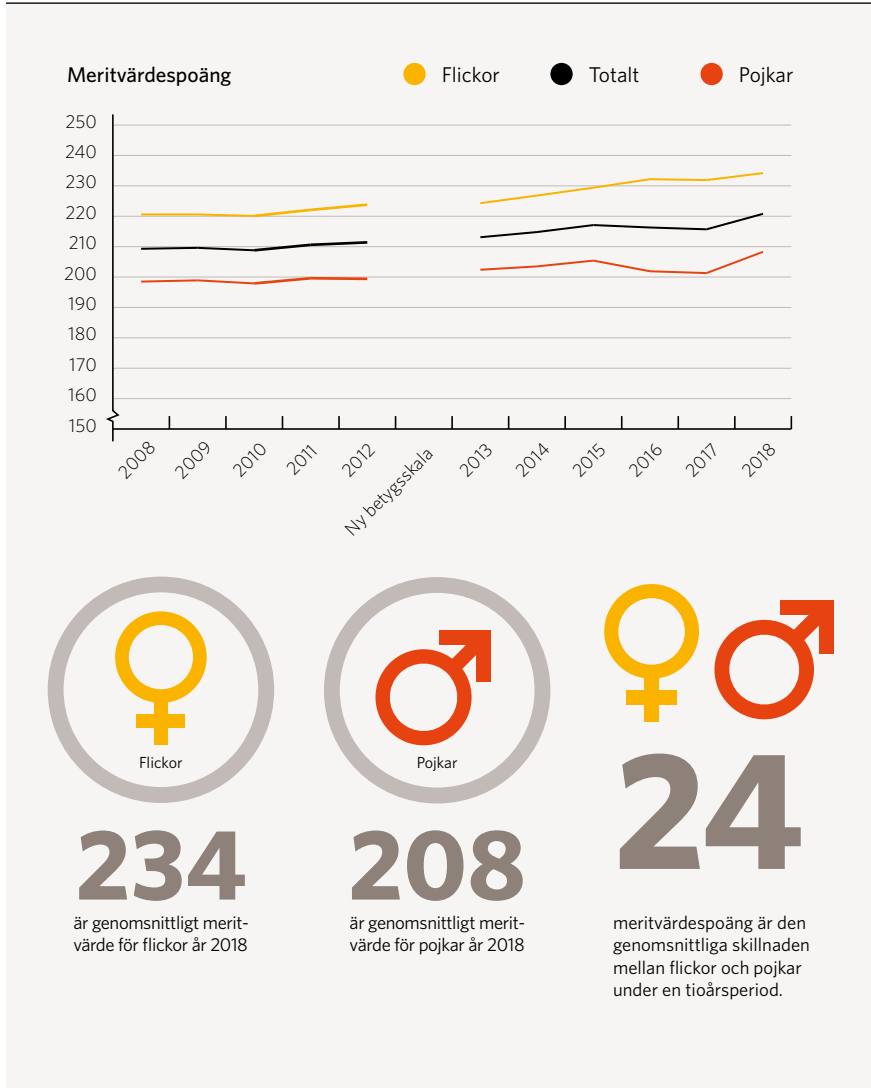
Nedan redovisas tre variabler där det finns tydliga skillnader mellan flickor och pojkar – meritvärde, gymnasiebehörighet och andel som når kunskapskraven i alla ämnen i årskurs nio.

Not. 21. SKL, (2019b).

Högre genomsnittligt meritvärde bland flickor

Flickorna har ett högre genomsnittligt meritvärde än pojkarna, oavsett om de läst 16 eller 17 ämnen. Skillnaderna är fortfarande tydliga även om resultaten visar på en positiv utveckling sett till hela perioden 2007/08 till 2017/18.

DIAGRAM 1. Högre genomsnittligt meritvärde bland flickor (baserat på 16 ämnen)

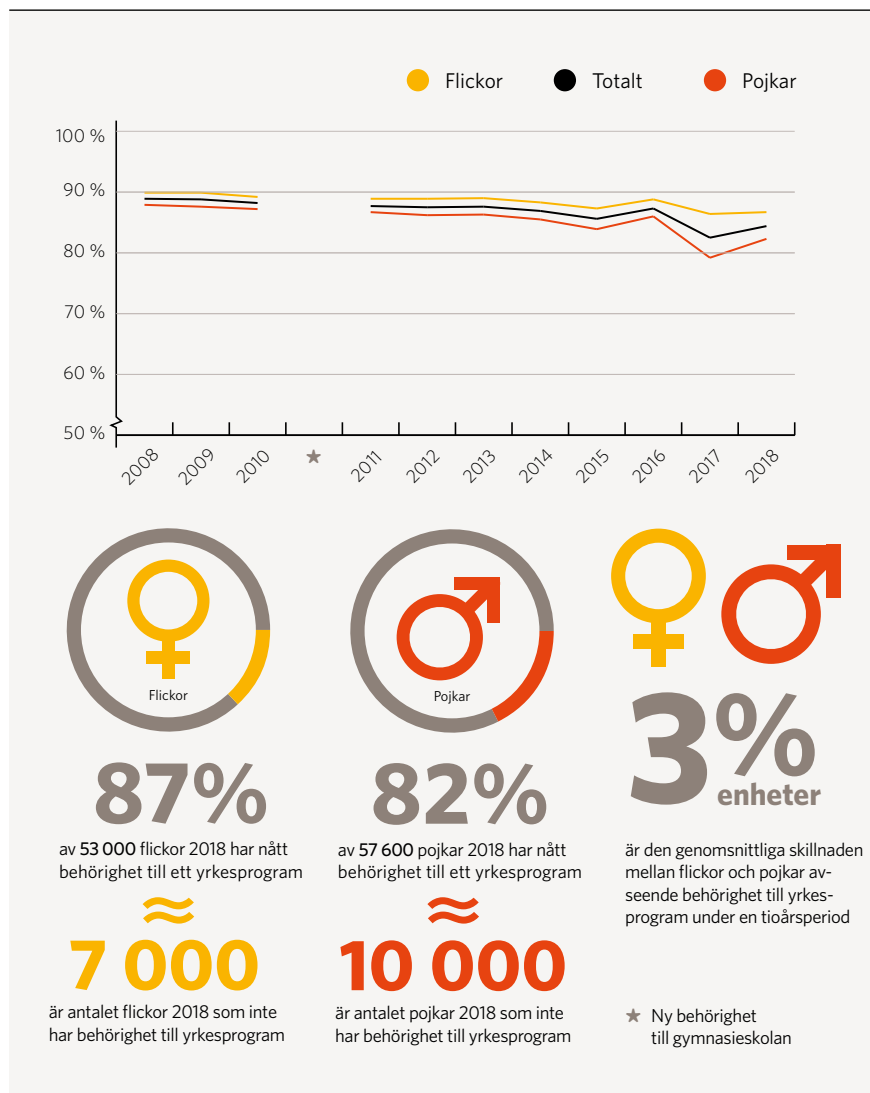

Siffrorna i diagrammet avser riket, samtliga huvudmän.

Högre andel gymnasiebehöriga bland flickor

Diagrammet illustrerar hur stor andel elever i årskurs nio som är behöriga till ett yrkesprogram. En svagt nedåtgående trend kan noteras för både flickor och pojkar under hela perioden, fram till år 2015. I gruppen flickor är det dock, i genomsnitt, en högre andel som är behöriga än i gruppen pojkar. Bland flickorna är närmare 90 procent behöriga, medan behörigheten bland pojkarna ligger strax över 80 procent. Andelen behöriga pojkar har ökat 2018 jämfört med föregående år.

DIAGRAM 2. Högre andel gymnasiebehöriga bland flickor i årskurs 9

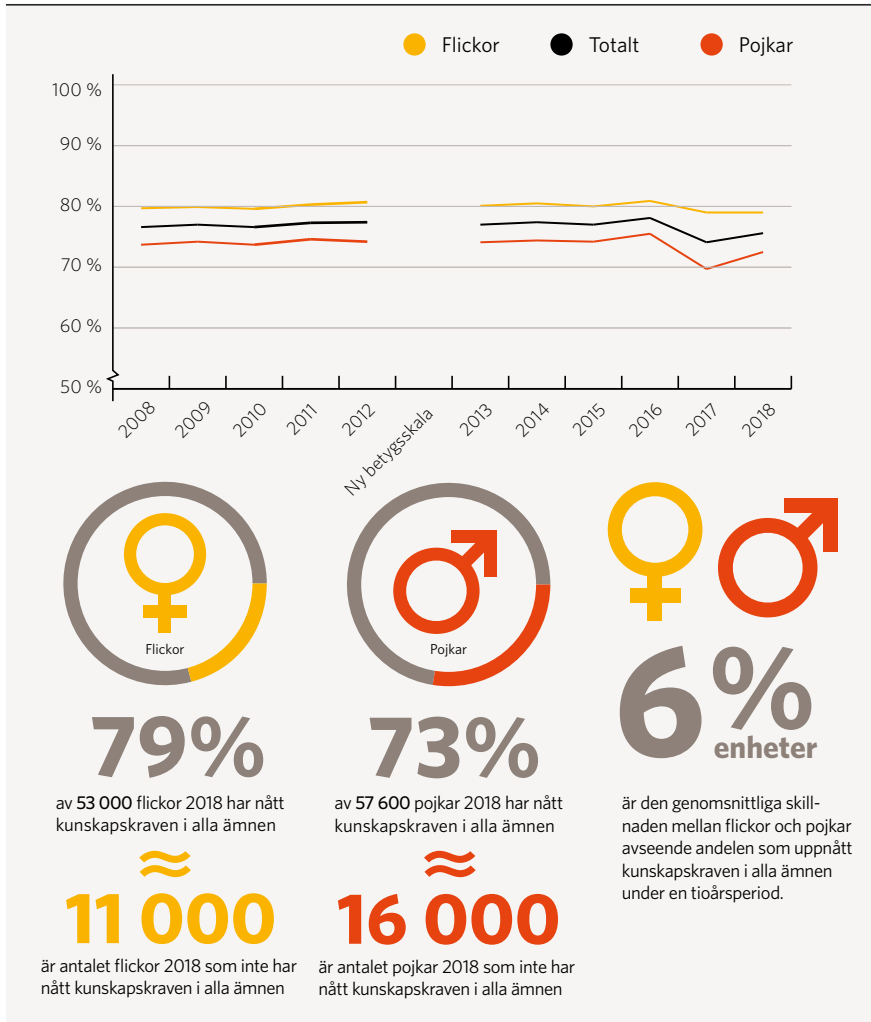

Siffrorna i diagrammet avser riket, samtliga huvudmän.

Högre andel flickor når kunskapskraven i alla ämnen

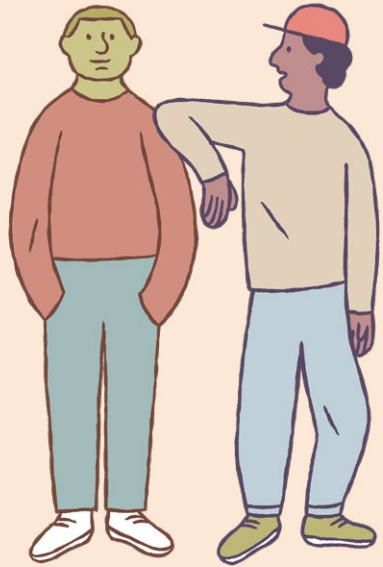
En högre andel flickor än pojkar når kunskapskraven i alla ämnen i årskurs nio. Skillnaden i resultat ligger relativt stabilt över tid från 2010 till 2015, inga stora variationer kan noteras. Från 2001 till 2010 kan en svagt uppåtgående trend i resultat noteras för flickor och pojkar. För år 2016 kan vi se en uppgång som hänger samman med att resultaten för detta år är exklusive elever med okänd bakgrund.²² Våren 2018 förbättrades pojkarnas resultat något, men förändring i elevsammansättning behöver tas i beaktande då jämförelser mellan åren görs.

DIAGRAM 3. Högre andel flickor når kunskapskraven i alla ämnen

Siffrorna i diagrammet avser riket, samtliga huvudmän.

Not. 22. Elever som saknar personnummer i registren, vilket kan bero på att eleven inte är folkbokförd i Sverige, men det kan även finnas andra orsaker till detta.

Hur vi kan förstå könsskillnader i skolresultat

Könsskillnader är ingen ny fråga

Dagens skola är resultatet av en lång rad reformer som genomförts sedan andra halvan av 1800-talet. Införandet av en allmän grundskola tillgänglig för alla, oavsett föräldrarnas utbildningsbakgrund, beslutades av riksdagen 1962. Under hela perioden fram tills dess fördes en diskussion om kön och klass, vilka som skulle ha rätt till utbildning, i vilken omfattning, samt om utbildningens innehåll. Forskning om svensk utbildningshistoria visar hur tidiga inlägg i den svenska samhällsdebatten om flickors rätt till utbildning möttes med argument om flickors och kvinnors bristande intellektuella kapacitet och att det var skadligt för kvinnors förstånd med för mycket kunskap. Motargument som framfördes var då bland annat att flickor var lika duktiga på att lära sig saker som pojkar och borde få möjlighet att använda sin begåvning.²³

Uppmärksamheten kring könsskillnader i skolprestationer är således inte någon ny företeelse. Förr handlade det om flickors bristande förmåga, och i dag är pojkars underprestation en aktuell fråga. Skolverkets statistik visar emellertid att flickor under lång tid har tenderat att uppnå bättre skolresultat och bättre betyg än pojkar.²⁴ En rapport från Delegationen för jämställdhet i skolan (Deja) redovisar hur förklaringarna till könsskillnader i skolprestationer i olika skolämnen har varierat över tid, och kopplats till såväl individens biologiska kön som till hur skolan i sig påverkar elevernas prestationer.²⁵

Not. 23. Kyle, Gunhild, (1972). *Svensk flickskola under 1800-talet*. Diss. Göteborgs Universitet. Florin, Christina och Johansson, Ulla, (1996). "Tre kulturer, tre historier. Läroverk, flickskola i ett klass- och könsperspektiv". I *Årsböcker i svensk undervisningshistoria, Utbildningshistoria*, Nordström, Stig G och Richardson, Gunnar (red.), 15-46. Uppsala: Föreningen för svensk undervisningshistoria.

Not. 24. Skolverket, (2006). *Könsskillnader i målpuppfyllelse och utbildningsval*. Rapport 287.

Not. 25. SOU 2010:5. Rapport V från Delegationen för jämställdhet i skolan. Wernersson, Inga, *Könsskillnader i skolprestationer - idéer om orsaker*.

Det finns forskning som visar på biologiska skillnader mellan flickor och pojkar, bland annat avseende hjärnans form och mognad, hormonell påverkan på hjärnan, samt förekomst av kognitiva funktionsvariationer såsom ADHD, autism och dyslexi.²⁶ Det framgår emellertid i liten utsträckning hur de biologiska skillnaderna påverkar lärandet, och det saknas belägg för att skillnader mellan könen i sig skulle leda till skillnader i skolprestationer.²⁷ De kognitiva könsskillnaderna har liten effekt, och forskning visar att det är större skillnader mellan individer inom respektive grupp än mellan gruppen pojkar och gruppen flickor.²⁸

I många utbildningssystem världen över har forskning och undersökningar sökt förklaringar till varför flickor som grupp uppnår bättre skolresultat än pojkar. Förklaringar som frekvent lyfts fram är att kulturella och sociala förväntningar resulterar i prestationsskillnader inom olika ämnesområden. Omfattande forskning pekar på att sociokulturell påverkan på pojkars beteende och skolengagemang, samt konstruktionen av maskulinitet, har särskild betydelse. Kulturella normer inom vissa former av maskulinitet står i konflikt med skolors normsystem och värdegrund.²⁹

Forskning visar att skillnader i förhållningssätt till skolan och dess arbetsätt, samt pojkars varierande engagemang i skolarbetet, kan bero på att skolan upplevs som feminin och som ett hot mot rådande normer för maskulinitet.³⁰ Att ett avståndstagande mot studier också skulle kunna fungera som ett försvar för pojkar när det finns en risk för misslyckande i skolan, är något som Delegationen för jämställdhet i skolan redan tidigare har lyft fram.³¹

Däremot tycks det generellt saknas samband mellan lärarens kön och elevers skolprestationer. Forskningen visar att pojkars skolresultat inte påverkas av om de undervisas av kvinnor eller män, varken i läsning eller i matematik.³²

Not. 26. SOU 2010:52. Rapport VI från Delegationen för jämställdhet i skolan. Ingvar, Martin. *Biologiska faktorer och könsskillnader i skolresultat – Ett diskussionsunderlag för Delegationen för jämställdhet i skolans arbete för analys av bakgrunden till pojkars sämre skolprestationer jämfört med flickors.*

Not. 27. Heikkilä, Mia, (2015). *Könsskillnader i skolprestationer*. Nationella sekretariatet för genusforskning, www.genus.se/kunskap-om-genus/fordjupning-skola/skolprestationer.

Not. 28. Håkansson, Jan och Sundberg, Daniel, (2012). *Utmärkt undervisning – Framgångsfaktorer i svensk och internationell belysning*. Stockholm: Natur & Kultur Akademiska.

Not. 29. *ibid.*

Not. 30. Connell, R.W. (2008). *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos. Connell, R.W. (2009). *Om Genus*. Göteborg, Daidalos

Not. 31. SOU 2010:5.

Not. 32. Öhrn, Elisabet, (2014). "Introduktion". I *Att lyckas i skolan. Om skolprestationer och kön i olika undervisningspraktiker*, Öhrn, Elisabet och Holm, Ann-Sofie, (2014). 11-30, Göteborgs universitet.

I en forskningssammanställning konstaterar Jan Håkansson och Daniel Sundberg att forskning i liten utsträckning svarar på hur biologiska skillnader skulle påverka lärandet och därmed skolresultaten. Däremot visar sammanställningen att det finns forskningsstöd för att könsskillnaderna i skolresultat uppstår i ett samspel mellan samhällliga och sociokulturella faktorer, såsom genusnormer, skolkultur, förväntningar från vuxna och kamrater, samt motivation.³³

Normer begränsar barns och ungdomars möjligheter

Skolan och förskolan påverkas, liksom alla andra samhällsområden, av normer. Dessa präglas av det aktuella sammanhanget, vilket innebär att de normer som råder i en viss miljö, på en skola eller inom en elevgrupp kan variera. Könsnormer påverkar barns och ungdomars bemötande av varandra, deras identitet och beteendemönster. Maskulinitetsnormer formas ofta i motsats till normerna för vad som anses feminint och dessa begränsar både flickors och pojkars möjligheter.

Skilda förväntningar får konsekvenser

I forskning framgår med tydlighet att föräldrar, yrkesgrupper i förskolan och skolan, samt andra vuxna som möter barn och ungdomar i andra sammanhang, präglas av sina egna föreställningar om kön och genus, något som kommer till uttryck i hur de bemöter barn och ungdomar. Barn och ungdomar lär sig, både av vuxna och av varandra, hur de ska vara som flickor och pojkar, vad som ses som feminint respektive maskulint.³⁴ Litteratur, film och olika former av media, samt läromedel i skolan, är andra påverkanskällor som kan innehålla könsstereotypa budskap.³⁵

Könsnormerna begränsar oss både som individer och kollektiv. Det finns en risk att vuxna bemöter flickor respektive pojkar som homogena grupper och tillskriver dem skilda kollektiva egenskaper. Könsspecifika förväntningar leder till att barnen uppmuntras att utveckla vissa förmågor.³⁶

Not. 33. Håkansson, Jan och Sundberg, Daniel, (2012).

Not. 34. Tallberg Broman, Ingegerd, (2015). "Förskola till stöd för barns utveckling och lärande." I Tallberg Broman, Ingegerd, Roth Vallberg, Ann-Christine Palla, Linda och Persson, Sven, *Förskola tidig intervention*, 16-59. Stockholm: Vetenskapsrådet. SKL, (2008). För en kort genomgång av forskning knuten till skola/förskolan se <https://www.genus.se/kunskap-om-genus/fordjupning-skola/for-skola/>.

Not. 35. Se t.ex. Statens medieråd, (2016). *Lärohandledning: bilder, sociala medier och genuskillnader – för högstadiet*.

Not. 36. Eidevald, Christian, (2009). *Det finns inga tjejbestämmare – Att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek*. Diss., Högskolan för lärande och kommunikation i Jönköping. Se även tidigare forskning, t.ex. Månsson, Annika, (2000). *Möten som formar: interaktionsmönster på förskola mellan pedagoger och de yngsta barnen i ett genusperspektiv*. Diss., Malmö Högskola.

Det kan också innebära att de individer som inte passar in i normen osynliggörs, eller att de som bryter normen uppmuntras att inte göra det och även bemöts negativt.³⁷ Exempelvis kan flickor som bryter mot regler och talar utan att räcka upp handen under lektioner i skolan bemötas annorlunda än pojkar som gör samma sak.

När barn börjar i skolan har de redan fått med sig olika erfarenheter som har samband med deras könstillhörighet. Forskning visar samstämmigt på en reproduktion av könsspecifika mönster hos barnen i förskolan och att detta påverkas av personalens omedvetna föreställningar. I vilken grad vuxna är närvarande och styr aktiviteterna påverkar hur genus konstrueras. Pojkar får till exempel mer uppmärksamhet än flickor vid aktiviteter som har hög grad av vuxenstyrning och struktur.³⁸

Diskrimineringsombudsmannen (DO) konstaterar i ett stödmaterial om likabehandlingsarbete att det är viktigt att skapa förutsättningar för eleverna att utveckla sina förmågor och intressen utan att de begränsas av föreställningar om kön.³⁹

Förmågor som gynnar skolprestationer

Olika bemötande och sociala förväntningar påverkar flickors och pojkars förutsättningar att utveckla olika förmågor, varav en del ibland kallas för socioemotionella eller icke-kognitiva förmågor. Det bidrar till att flickor i högre grad än pojkar utvecklar vissa förmågor som är viktiga för skolframgång. Lärares egna föreställningar om genus påverkar till exempel vad de förväntar sig att eleverna kan och vill prestera. Forskaren Anne-Sofie Nyström framhåller att flickor oftare förmodas vara ambitiösa i skolan, medan vuxna visar en större

Not. 37. Eidevald, Christian. Intervju 180824, se även Zimmerman, Fredrik (2018) *Det tillåtande och det begränsande – En studie om pojkars syn på studier och ungdomars normer kring maskulinitet, Om könsspecifika förväntningar och konsekvenser*. Diss., Göteborgs Universitet. SOU 2006:25. Slutbetänkande av Delegationen för jämställdhet i förskolan. Jämställdhet i förskolan. *Om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete*. Svenska Kommunförbundet, (1998). *Visst görs vi olika! Jämställda barn - hur skulle det se ut? En rapport från Kommunerna och jämställdheten om jämställdhet i skola och barnomsorg*. Stockholm: Svenska Kommunförbundet.

Not. 38. Håkansson, Jan och Sundberg, Daniel (2012). Månsson, Annika, (2000). Meland, Aud Torill & Kaltvedt, Elsa Helen, (2019). "Tracking Gender in Kindergarten". I *Early Child Development and Care*, 189:1. 94-103. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03004430.2017.1302945>. Hellman, Anette, (2008). "Kan Batman vara rosa? Färg, rörelse och röst som markerar då förskolebarn "gör" kön." I Nordberg, Marie, (red.), *Maskulinitet på schemat: pojkar, flickor och könsskapande i förskolan*, 74-92. Stockholm: Liber.

Not. 39. Diskrimineringsombudsmannen, DO (2012). *Lika rättigheter i skolan – Ett stöd i skolans likabehandlingsarbete*, <https://www.do.se/globalassets/stodmaterial/stod-lika-rattigheter-skolan.pdf>.

acceptans och förväntan att pojkar inte anstränger sig i samma utsträckning. Hon ser att det också påverkar vilka förväntningar pojkarna upplever att de möts av.⁴⁰

– Det finns ett glapp mellan motivation och hur motiverade lärare uppfattar att elever är. En del pojkar upplever att de är ”dömda på förhand”. Det är lägre förväntningar på vad pojkar ids, förmår och hur mycket de vill jobba.

Självständighet och ansvarstagande

Christian Eidevalds forskning visar att flickor i förskolan generellt tränas i högre grad än pojkar att ta ansvar för sina ägodelar och att klara av saker på egen hand, till exempel att själva klä på sig. Detta bidrar till att de får ett förspång, genom att de oftare har fått öva sig på att vara självständiga och ta eget ansvar. Den som har tränat på ansvarstagande har ofta bättre förutsättningar att klara av självständigt arbete i skolan.⁴¹

Språklig förmåga

Det finns ett samband mellan språkutveckling och ansvarstagande, samt förmågan att förstå logiska samband, något som är en del i de grundläggande kognitiva processerna. Det är inte självklart att flickor är tidigare i sin språkutveckling än pojkar, men de ges i högre utsträckning bättre förutsättningar att utveckla sin språkliga förmåga.⁴²

Christian Eidevald beskriver hur hans forskning visar att vuxna tenderar att tala olika med barn beroende på deras könstillhörighet. Flickor får oftare olika typer av frågor och pojkar får oftare tillsägelser. Hans slutsats är att flickor och pojkar både verbalt och kognitivt ges skilda förutsättningar att utveckla sitt språk under förskoleåren – ett av de viktigaste redskapen i deras kommande skolgång.⁴³

– Samtal med pojkar görs många gånger om till ja- och nej-frågor. Flickor får oftare mer öppna och komplicerade frågor, vilket påverkar deras språkutveckling och den kognitiva utvecklingen. Flickor ger sen i skolan mer komplicerade svar, är mer kognitivt utvecklade. Det kan vara en effekt av bemötandet.

Not. 40. Nyström, Anne-Sofie. Intervju 180818. Se även t.ex. Kommunförbundet, (1998).

Not. 41. Eidevald, Christian. Intervju. Eidevald, Christian, (2009).

Not. 42. Ibid.

Not. 43. Ibid.

Forskaren Fredrik Zimmerman framhåller att det faktum att flickor oftare utför aktiviteter som innebär samtal, bidrar till att de utvecklar sin språkliga förmåga, något som är grundläggande för att klara av de flesta skolämnena.⁴⁴

– Språket är extremt viktigt. Vi talar utvecklat med flickor medan vi oftare ger korta kommandon till pojkar. Vi motiverar oftare för flickorna och diskuterar oftare med flickor. Det gör att de oftare får träna på språkliga resonemang. Flickor är inte smartare men de får mer språklig träning.

Att förstå andra

Christian Eidevald påtalar att flickor i högre utsträckning än pojkar i tidig ålder förväntas förhålla sig till hur deras beteende påverkar andra, att visa hänsyn och omsorg om andra, samt att förstå vad andra vill och behöver. Flickor som grupp får genom vuxnas bemötande mer träning i att förstå relationer, att det de gör påverkar andra. Pojkar som grupp skulle gynnas av att utveckla samma grundläggande förståelse för hur det de gör upplevs av andra, och lära sig exempelvis konflikthantering genom samtal.⁴⁵

I Fredrik Zimmermans forskning framgår att flickor ofta har en mer utvecklad förmåga att uppfatta hur lärarna vill att eleverna ska agera och hur lärarna förväntar sig att olika skoluppgifter ska utföras. Förmågan att förstå hur någon vill att något ska göras gynnar också skolprestationerna. Denna kompetens kan även användas för att till exempel framföra synpunkter i skolan på ett legitimt sätt.⁴⁶

Forskning visar på ett större relationsfokus hos flickor då det framkommer att de i hög utsträckning bygger en social relation med läraren, medan pojkar som grupp visar sig mer intresserade av en relation där rättvisa och tydlighet spelar stor roll. För pojkarna verkar relationen inte lika viktig i sig, men de är angelägna om att känna till grunderna för bedömning och vad som gäller för proven.⁴⁷

Självdisciplin

Förmågan till självdisciplin är något som elever själva framhåller som det som främst påverkar deras skolprestationer, vilket bekräftas av Fredrik Zimmermans forskning.⁴⁸ Det understöds av annan forskning som visar att förmågan att kunna disciplinera sig att studera ambitiöst, är en central förmåga för att prestera väl i skolan.⁴⁹

Not. 44. Zimmerman, Fredrik, (2018).

Not. 45. Eidevald, Christian, Intervju.

Not. 46. Zimmerman, Fredrik, (2018).

Not. 47. Hultén, Eva-Lotta, (2016). *Snäv debatt om pojkars skolprestationer*. Nationella sekretariatet för genusforskning, www.genus.se/nyhet/snav-debatt-om-pojkars-skolprestationer.

Not. 48. Zimmerman, Fredrik, (2018).

Not. 49. Skolverket, (2013). *Betydelsen av icke-kognitiva förmågor Forskning m.m. om individuella faktorer bakom skolframgång*. Skolverkets aktuella analyser 2013.

Självdisciplin handlar om att övervinna en känsla av motvilja inför en uppgift, exempelvis förhålla sig till ett tidsperspektiv som innebär att något krävande och kanske tråkigt måste göras först, innan något lustfyllt kan ta vid. Christian Eidevald visar i sin forskning att flickor i högre grad än pojkar får öva på att utveckla självdisciplin redan i förskolan då de tränas på att skjuta upp det de vill göra, genom att till exempel först duka av bordet innan de får gå och leka och att vänta på sin tur i olika sammanhang. Pojkar har också förmågan till självdisciplin, men visar inte i lika hög grad upp den, vilket skulle kunna bero på dels en lägre förväntan på att de ska klara det, dels att de inte i samma utsträckning har getts förutsättningar att utveckla denna förmåga.⁵⁰

I skolan är det, enligt Fredrik Zimmerman, ofta inte något problem för pojkar att studera ambitiöst inom ämnen de tycker om, men det är svårare med övriga ämnen, eftersom det kräver mer självdisciplin. På skolor där eleverna är tvungna att ta mycket eget ansvar, är det betydelsefullt att lärarna kontrollerar att eleverna ”hänger med”. Pojkarna upplever i högre grad att det är svårt att ta ansvar för sina studier, men när de har fått stöd att utveckla sin studieteknik ser de själva att denna förmåga är betydelsefull.⁵¹

Skolkulturen sätter ramarna

Skolkulturen påverkas av normer för vad som ses som feminint respektive maskulint och formas i ett samspel mellan elever och vuxna, skolan som organisation och dess omgivning. Den varierar mellan skolor och ibland inom skolor och kan, menar Fredrik Zimmerman, ses som den främsta orsaken till att pojkar underpresterar i skolan. Begreppen anti-pluggkultur, ingen-ansträngningskultur eller pluggkultur, kan användas för att beskriva elevers förhållningssätt till skolan och skolarbete. Dessa kulturer påverkar flickor och pojkar på olika sätt.⁵²

Anti-pluggkultur

En anti-pluggkultur är vanligare på skolor eller i elevgrupper där många elever har föräldrar med en kortare utbildningsbakgrund. Denna kultur innebär att studier ses som något feminint, vilket framför allt påverkar pojkars syn på studier. Att anstränga sig i skolan ger låg status i detta sammanhang, framhåller Fredrik Zimmerman, och det finns en föreställning om att utbildning inte är betydelsefull, att det går att få arbete i framtiden ändå.⁵³

Not. 50. Zimmerman, Fredrik, (2018).

Not. 51. ibid.

Not. 52. Ibid.

Not. 53. ibid.

– I vissa skolor finns en anti-pluggkultur, ett förakt för teoretisk kunskap som associeras med något feminint. Den praktiska kunskapen, till exempel att meka med bilar och andra motorfordon eller att hålla på med datorer, ses som viktig.

Begreppet anti-pluggkultur ger emellertid en ensidig bild av pojkar som grupp och osynliggör de olikheter som finns i ideal och livsvillkor, exempelvis beroende på föräldrarnas utbildningsbakgrund. Det är inte heller så stora skillnader, visar forskningen, i hur flickor och pojkar värderar skolprestationer, och tecken finns på ett delvis nytt mansideal som påverkar pojkrollen och försvagar den så kallade anti-pluggkulturen. Pojkar är medvetna om att de behöver betyg och utbildning för att få arbete.⁵⁴

Ingen-ansträngningskultur

Det finns forskning som visar att en ingen-ansträngningskultur är vanligare på skolor där många barn har föräldrar med längre utbildning. Där ses det som positivt att uppnå goda skolresultat, men inte att som pojke vara ambitiös i sina studier. Det ses som feminint att öppet anstränga sig och de pojkar som gör det riskerar att betraktas som mindre intelligenta. En konsekvens blir att pojkar låtsas att de inte gör skolarbete, att de gör det i smyg och sedan påstår att de inte har ansträngt sig alls. Om pojkarna uppnår goda skolresultat, hävdar de att det beror på talang och intelligens.⁵⁵

Forskaren Linda Hiltunen påtalar att pojkar i högre utsträckning än flickor förefaller kunna välja att satsa på skolan, förutsatt att det inte blir för synligt, eller att låta bli det. Flickors skolframgång ses som en skapad begåvning, en process som kräver ansträngning, medan pojkars framgång betraktas som en naturlig begåvning. Dessa normsystem bidrar till ohälsa bland både flickor och pojkar.⁵⁶

I denna skolkultur är höga betyg inget hot mot pojkarnas statusposition, däremot att omgivningen vet att det har krävts ansträngningar för att uppnå dem. Den så kallade "tidsredovisningspraktiken" innebär att pojkar kontrollerar hur mycket andra pluggar genom att umgås med varandra på fritiden. Pojkar riskerar att drabbas av sociala sanktioner om de öppet visar sig duktiga

Not. 54. Asp-Onsjö, Lisa, (2014). "Parallella positioneringar bland pojkar. Om sociala hierarkier och skolprestationer." I Öhrn, Elisabet och Holm, Ann-Sofie, (2014). 103-126. Intervju med Fredrik Zimmermann 180429.

Not. 55. Zimmermann, Fredrik, (2018). Se även Holm, Ann-Sofie och Öhrn, Elisabet. "Diskurser om prestationer, begåvning och arbete". I Öhrn, Elisabet och Holm, Ann-Sofie, (2014). 79-102.

Not. 56. Hiltunen, Linda, (2017). *Lagom perfekt - Erfarenheter av ohälsa bland unga tjejer och killar*. Diss., Linnéuniversitetet, Fakulteten för samhällsvetenskap. Lund: Arkiv förlag.

på lektionerna, vilket leder till att de tonar ner sina kunskaper och ambitioner i klassrummet. Höga krav på flickor kan leda till att de känner sig stressade, samtidigt som pojkar riskerar att halka efter i skolan då de upplever låga krav på att de ska anstränga sig för att uppnå bra betyg. Pojkarna ser oftare än flickorna skolarbetet som de förväntas utföra på fritiden som ett hinder i livet. De känner inte samma press att uppnå goda skolprestationer, även om de vet att en fullföljd gymnasieutbildning är viktig och därför inser att de i viss mån behöver anstränga sig.⁵⁷ Den inställningen får, som Anne-Sofie Nyström betonar, konsekvenser även högre upp i utbildningssystemet när unga män inte har tillägnat sig vanan att studera, något som krävs för att klara av en högre utbildning.⁵⁸

Detta kan relateras till den studie som forskarna Georg Graetz och Arizo Karimi har gjort, som visar att skolbetyg är ett bättre mått än högskoleprovet på vilka som kommer att fullfölja en högskoleutbildning. Forskarna förklarar kvinnors högre skolbetyg med att de är mer motiverade och anstränger sig mer i skolan, något som högskoleprovet inte mäter. Betygen kan därför ses som ett bättre mått på allmän studieförberedelse än provresultat.⁵⁹

Pluggkultur

Det finns även skolor som präglas av en annan syn på lärande och där det råder en pluggkultur. På dessa skolor, där elevernas föräldrar ofta är högutbildade, är det socialt accepterat och önskvärt för både pojkar och flickor att öppet anstränga sig i sina studier. Fredrik Zimmerman visar att det på dessa skolor finns ett fokus på blivandet, ett synsätt att skolframgång är något som uppnås genom ansträngning och som gör att eleverna ser meningen med att anstränga sig.⁶⁰

På skolor med en pluggkultur ses det inte som feminint att studera. Pluggskolorna och den kultur som finns där behöver synliggöras och spridas, för att visa på att det finns andra möjligheter för pojkar att förhålla sig till skolarbetet, menar Fredrik Zimmerman.⁶¹

– Det är viktigt att visa att det finns andra sätt göra pojke på. Det finns pojkar som reproducerar en pluggkultur.

Not. 57. Ibid.

Not. 58. Nyström, Anne-Sofie. Intervju.

Not. 59. Graetz, Georg och Karimi, Arizo, (2019). *Könsskillnader i skolbetyg och resultat på högskoleprov* Betydelsen av Kognitiva egenskaper och motivation, Rapport 2019:9, Institutet För Arbetsmarknads- och Utbildningspolitisk utvärdering (IFAU), https://www.ifau.se/globalassets/pdf/se/2019/r-2019-09-konsskillnader-i-skolbetyg-och-resultat-pa-hogskoleprov_betydelsen-av-kognitiva-egenskaper-och-motivation.pdf.

Not. 60. Zimmerman, Fredrik, (2018).

Not. 61. Zimmerman, Fredrik. Intervju 180429.

Sociala positioner i relation till normer

I dagens skola krävs att elever visar sig ambitiösa, intresserade och engagerade. De behöver kunna läsa av skolans koder och vilka insatser som krävs för att de ska framstå som kompetenta, visar Lisa Asp-Onsjö i en forskningsstudie. Samtidigt måste alla elever förhålla sig till relationen mellan kunskapsinläring, betyg och social status bland kamraterna. Skolan är en plats där både flickor och pojkar förhandlar sina relationer till varandra och till det egna könet.⁶²

Maskulinitetsnormerna medför att det skapas hierarkier inom grupper av pojkar. Asp-Onsjö beskriver att pojkarna positionerar sig för att bli accepterade av sina kamrater i relation till rådande normer, parallellt med att de positionerar sig i relation till lärande och skolkultur. En del pojkar kan uppleva att de tidigt på terminen behöver visa sig intresserade och ambitiösa inför lärarna samtidigt som de har behov av att upprätthålla en stabil social status bland kamraterna, för att konkurrera om höga betyg utan att samtidigt drabbas av en statussänkning. Det framkommer att pojkar som grupp lägger energi på att ta avstånd från det som uppfattas som feminint och anstränger sig för att uppfattas som "coola" av de andra pojkarna. Inte alla klarar av att både prestera bra i skolan och samtidigt betraktas som intressant av de andra eleverna. Socioekonomisk bakgrund, etnicitet och vilken skola pojkarna går i påverkar hur de kan hantera detta spänningsfält. För vissa pojkar blir det tydligt först under slutet av grundskoletiden att det kan finnas en konflikt mellan social positionering och att uppnå de betyg som krävs för att ta sig vidare i skolsystemet.⁶³

Asp-Onsjö visar att det kan vara svårare för pojkar än flickor att klara av självständigt arbete, eftersom det sociala positionerandet tar överhanden när läraren inte är involverad. Att pojkar som grupp presterar sämre än flickor, kan leda till att lärarna ger pojkar mer uppmärksamhet. En konsekvens kan bli att de pojkar som är populära och högpresterande får mer uppmärksamhet, medan de lågpresterande hamnar i skymundan.⁶⁴

Självsabotage och att ta plats

Ibland kan det vara svårt att förstå varför pojkar som grupp beter sig som de gör. De kan ägna sig åt självsabotage, vara högljudda och stökiga, det vill säga sådant som missgynnar deras skolprestationer. Fredrik Zimmerman visar i sin forskning att beteendet drivs av en önskan att få status och uppskattning av sina klasskamrater, eller att upprätthålla den status de har. Pojkar presterar generellt sämre än flickor även inom en pluggkultur, och en förklaring till detta

Not. 62. Asp-Onsjö, Lisa, (2014).

Not. 63. ibid.

Not. 64. ibid.

är att pojkar utför självsaboterande handlingar. Det som ger pojkar högst status är att vara bra på sport, framför allt fotboll, att ha ett attraktivt utseende, samt att kunna ta plats, synas, höras och ifrågasätta. Fredrik Zimmerman beskriver att detta kan resultera i att pojkar tar mer utrymme i anspråk i skolmiljön, både fysiskt och socialt.⁶⁵

– Det ger hög status att tala högt under lektionerna, att ge nedvärderande skämt. Man måste framhäva sig själv som kille och kan inte fokusera på undervisningen. Man måste visa upp sig.

Normer och förväntningar bidrar till att pojkar utvecklar förmågor som direkt eller indirekt kan ha en negativ inverkan på deras och andras skolprestationer. Ett sådant exempel är en social förväntan på att pojkar ska framhäva sig själva, höras och synas, vilket ibland kommer till uttryck i situationer när det inte passar. Många pojkar missgynnas på samma sätt som flickor av att en viss grupp högljudda elever stör på lektionerna. Fredrik Zimmerman framhåller att en viktig del i att leva upp till en accepterad maskulinitet också är att kunna ge och ta nedsättande kommentarer.⁶⁶

Att fostras till och förväntas att inta det offentliga rummet innebär en press på pojkar att ta initiativ och visa upp en självsäkerhet, vilket innebär att de som inte framhäver sig själva ses som avvikande. Samtidigt är det tydligt, menar Fredrik Zimmerman, att pojkar agerar olika beroende på den sociala kontexten. Det innebär att de som i ett sammanhang är högljudda och stökiga kan vara stillsamma, vänliga och lyssna fokuserat i ett annat.⁶⁷

– Pojkar vill bli omtyckta. Det måste lärare veta. De gör det de gör för att bli omtyckta.

Sociala kostnader

Trygghet och trivsel är viktiga förutsättningar för att elever ska lära och må bra. Maskulinitetsnormer och hierarkier i elevgruppen kan utgöra hinder för att eleverna ska våga vara delaktiga, räcka upp handen och besvara lärarens frågor på lektionerna. Det finns alltid en risk att svara fel och i ett otrött klimat innebär det ofta sociala kostnader, främst för pojkar med låg status.

Att de som hörs på lektionerna framför allt är de dominantare pojkarna och de ambitiösa flickorna kan bero på att eleverna inte vill säga något dumt. Anne-Sofie Nyström framhåller att pojkarnas förklaringar som ”orkar inte svara” skulle kunna förstås som en rädsla att göra misstag och säga fel inför de andra i klassen. Vuxna tolkar sällan pojkars handlingar som tecken på rädsla eller oro, men att misslyckas inför kamratgruppen upplevs ofta som det värsta.⁶⁸

Not. 65. Zimmerman, Fredrik, (2018).

Not. 66. ibid.

Not. 67. ibid.

Not. 68. Nyström, Anne-Sofie. Intervju.

– Vad är det för lärandekultur i klassen? Vi talar mycket om att eleverna ska visa läraren respekt, men det är minst lika viktigt att lärare visar respekt och hur elever bemöter varandra. De första veckorna är viktiga för att etablera ett bra klimat, betonar Anne-Sofie Nyström.

På skolor där pojkar först behöver nå en hög social status i gruppen för att tillåtas att prestera, är det förknippat med risker för dem att vara duktiga i skolan, visar Asp-Onsjö i sin forskningsstudie.⁶⁹ Fredrik Zimmerman framhåller att det kan innebära en social kostnad att bryta mot normerna. De pojkar som har hög social status har emellertid ett socialt kapital som gör att de har större frihet än andra att göra sådant som anses feminint.⁷⁰ Forskarna Ann-Sofie Holm och Elisabet Öhrn beskriver att det finns högpresterande pojkar som klarar av att balansera normerna så att de framstår som ambitiösa och intresserade inför lärarna, samtidigt som de kan visa en självständighet och ett oberoende.⁷¹

Men att misslyckas i skolan innebär också sociala risker för eleverna, och för att undvika detta väljer en del elever, oftare pojkar än flickor, att helt ta avstånd från de krav på prestationer som skolan ställer.⁷² En del elever har redan mentalt valt bort skolan för att de ser sig själva som misslyckade och inte tror att de kan lyckas. Det är en utmaning för skolan, understryker Anne-Sofie Nyström, att stärka elevernas tilltro till sin förmåga att lära.⁷³

– Hur etablerar vi en känsla av hoppfullhet? Tror vi att alla elever kan lyckas?

Att "välja" ambitionsnivå

Det finns således tydliga skillnader mellan de könsnormer som påverkar flickor och pojkar. Förväntningar på att uppnå goda skolresultat kan vara en drivkraft men även ett problem, när omgivningen ställer för höga krav på skolprestationer.⁷⁴

Omgivningen förväntar sig oftare att flickor ska vara ordningsamma, inte ta för mycket plats, vara ambitiösa i skolan, och uppnå goda skolprestationer. De som inte förmår eller av olika skäl inte vill leva upp till dessa föreställningar, kan uppleva stress över att inte passa in.⁷⁵

Not. 69. Asp-Onsjö, Lisa, (2014).

Not. 70. Zimmerman, Fredrik, (2018).

Not. 71. Holm, Ann-Sofie och Öhrn, Elisabet, (2014).

Not. 72. Ibid.

Not. 73. Nyström, Anne-Sofie. Intervju.

Not. 74. Hiltunen, Linda, (2017).

Not. 75. Wahlsson, Marie, (2017). *Ungdomars strävan mot att lyckas och nå framgång i livet - skolan som hälsofrämjande arena*. Diss., Halmstad Universitet.

Både omgivningens och flickornas egna förväntningar på sig själva och andra flickor i omgivningen har betydelse. Det är också rimligt att anta att elever anpassar sina betygsambitioner till sina förhoppningar om framtiden.⁷⁶ Flickor kan anse sig ha behov av högre betyg om de söker sig till högskoleförberedande program, med sikte på högre studier. För de elever som väljer att läsa en yrkesutbildning på gymnasienivå krävs inte godkända betyg i lika många ämnen. Det kan också ha betydelse i detta sammanhang att fler av de kvinnodominerade yrkena än de mansdominerade yrkena idag kräver högskoleutbildning.

Pojkar förväntas ofta prestera utanför skolan, till exempel inom idrott eller genom att ha ett rikt socialt liv, samt att i högre grad ta för sig och framhäva sig själva i olika sociala sammanhang. De verkar också, enligt Linda Hiltunen, ha större möjlighet än flickor i förhållande till könsnormerna att välja hur de ska investera tid och engagemang.⁷⁷

Pojkar som grupp lägger mindre tid på skolarbete än flickor, men enligt Holm och Öhrn förefaller det inte bero på någon negativ attityd till skolan eller studier. Det handlar snarare om att de inte vill låta skolarbetet dominera vardagen. Det finns studier som visar att tonårspojkar idag lägger större fokus på sociala relationer och kommunikativa förmågor än tidigare generationer.⁷⁸ I en del kretsar med pojkar som har en stark socioekonomisk bakgrund, anses det att bra betyg inte räcker för att bli framgångsrik i framtiden. Dessa pojkar bedömer, enligt Anne-Sofie Nyström, att det även krävs social kompetens och ledaregenskaper, något som kan utvecklas genom att umgås i vissa sammanhang, tala med vuxna, gå på fester och bygga nätverk.⁷⁹

Ramarna för vad som anses maskulint omformas i takt med att rådande sociala och ekonomiska villkor i samhället ändras, till exempel när kraven på arbetsmarknaden i kunskapssamhället skapar nya kännetecken för vad som ses som maskulint. Asp-Onsjö framhåller att fysisk styrka har minskat i betydelse på arbetsmarknaden, medan kvaliteter som att vara social, ha förhandlingsvilja, smidighet, humor och självdistans många gånger ses som positivt.⁸⁰

Not. 76. Öhrn, Elisabet, (2014). Wihlsson, Marie, (2017).

Not. 77. Hiltunen, Linda, (2017).

Not. 78. *ibid.*

Not. 79. Nyström, Anne-Sofie, (2012). *Att synas och lära utan att synas lära - En studie om underprestation och privilegierade unga mäns identitetsförhandlingar i gymnasieskolan.* Diss., Uppsala Universitet.

Not. 80. Asp-Onsjö, Lisa, (2014).

Håkansson och Sundberg betonar att motivation, intressen och föräldra-engagemang påverkar vilken effekt könsskillnader får på skolresultaten. Att flickor som grupp visar högre motivation än pojkar för skolarbete och lärande, gynnar således deras skolprestationer.⁸¹ Oavsett könstillhörighet påverkas elevers ambitionsnivå av om de är motiverade, intresserade och om deras föräldrar engagerar sig i att de ska uppnå goda skolresultat.

Föräldrarnas utbildningsbakgrund – en stark påverkansfaktor

Fokus i detta material är könsskillnader i skolresultat, en variabel som slår igenom även med hänsyn tagen till andra bakgrundsfaktorer. Könstillhörighet och föräldrars utbildning är två faktorer som samspelar med varandra. Alla pojkar presterar inte dåligt i skolan. De som har välutbildade föräldrar är ofta bättre på att ”ta för sig” och ser det som positivt att vara duktiga i skolan, medan framför allt pojkar vars föräldrar har en kortare utbildning oftare har ett sämre självförtroende vad gäller kunskap och förmågan att lära.⁸² En forskningsstudie visar att en del av de lågpresterande pojkarna i socioekonomiskt svagare områden bedömer att de inte har någon chans att nå sina drömmar, lägger skulden på sig själva och anser att de borde ha ansträngt sig tidigare i skolan.⁸³ Anne-Sofie Nyström beskriver hur föräldrarnas utbildningsbakgrund kan påverka eleverna:

– Föräldrarnas utbildningsbakgrund har betydelse för hur barnen förväntas förhålla sig till skolan. Föräldrar med kortare utbildningsbakgrund ställer inte heller krav på lärarna, så som medelklassföräldrar kan göra.

I flera länder verkar familjens socioekonomiska bakgrund påverka flickors utbildning mindre än pojkars. Forskning visar att könsskillnaderna i skolresultat är större i de fattigaste familjerna i både Frankrike och USA. Förväntningarna på flickorna är högre än på pojkarna bland invandrade familjer i Frankrike. Förr satsade fattiga familjer på sönerns utbildning, men idag satsar de på döttrarnas. En annan möjlig förklaring till att flickor lyckas bättre i skolsystemet är att de påverkas mer än pojkar av föräldrarnas värderingar, att de i högre grad gynnas av att föräldrarna har en positiv inställning till studier.⁸⁴

Som tidigare har konstaterats är en anti-pluggkultur vanligare på skolor där elevernas föräldrar har en kort utbildningsbakgrund. Ett avståndstagande gentemot skolan kan också ses som ett sätt att skydda sig från att framstå som misslyckad. Asp-Onsjö pekar i sin forskningsstudie på att om en elev inte har försökt prestera så blir inte misslyckandet lika svårt att tackla, och

Not. 81. Håkansson, Jan och Sundberg, Daniel, (2012).

Not. 82. Hultén, Eva-Lotta, (2016).

Not. 83. Asp-Onsjö, Lisa, (2014).

Not. 84. Leijnse, Emma, (2017). *Fördel kvinna: Den tysta utbildningsrevolutionen*. Stockholm: Natur Kultur.

om många elever på en skola undviker att anstränga sig i studierna ges detta förhållningssätt legitimitet, vilket kan leda till att en uppgivenhet sprider sig bland eleverna.⁸⁵ Det finns en risk att pojkar som inte prioriterar skolan blir normgivande för andra, vilket innebär att det utvecklas en kamratkultur som är negativ för skolarbetet.⁸⁶

Att barn med välutbildade föräldrar har ett språkbruk som gör att lärarna uppfattar dem som intelligenta, gynnar dem genom att de bemöts med höga förväntningar.⁸⁷ Det är också enklare för pojkar inom denna grupp att möta skolans krav utan att degraderas socialt. I socialt blandade klasser kan elever från studiemotiverade hem hålla uppe prestationsnivån i klassen och elever från studieovana hem kan få nytta av de så kallade kamrateffekterna, något som Asp-Onsjö visar i sin forskning. Det gynnar exempelvis pojkar vars föräldrar har en kort utbildning och pojkar med utländsk bakgrund.⁸⁸

Boende- och skolsegregation har också betydelse för vad eleverna tror att de kan bli och hur deras framtid skulle kunna gestalta sig. Att eleverna möter andra elever, vars föräldrar arbetar inom olika yrken, uppmärksammar dem på varierande framtidsmöjligheter och kan avdramatisera högre utbildning. Anne-Sofie Nyström menar att det faktum att skolorna har blivit mer homogena i sin elevsammansättning påverkar kamrateffekterna negativt, samt begränsar elevernas föreställningar om framtiden.⁸⁹

Skolan innebär också en möjlighet för elever vars föräldrar har en kort utbildningsbakgrund att komma vidare i utbildningssystemet. Jan Gustafsson visar i en forskningsstudie hur en grupp pojkar med utländsk bakgrund, som också har en svag socioekonomisk bakgrund, trots en begränsad tillgång till ekonomiskt och kulturellt kapital, uppnår höga betyg. De är framgångsrika både vad gäller sociala relationer och skolprestationer. De samarbetar och "nätverkar" med andra elevgrupper både i och utanför klassrummet. Dessa pojkar har höga meritvärden, bemöts med respekt av klasskamraterna och ses som förebilder av lärarna. De har hög motivation och en positiv inställning till skolan. Pojkarnas interaktioner med de andra eleverna i skolan och klassen är gränsöverskridande vad gäller kön, klass och etnicitet, något som bidrar till att de kan förena goda skolresultat med starkt socialt kapital bland kamraterna. Samtidigt framhåller skolan sitt ansvar för undervisningen för att skapa goda möjligheter för eleverna.⁹⁰

Not. 85. Asp-Onsjö, Lisa, (2014).

Not. 86. SOU 2010:99. Delegationen för jämställdhet i skolan (2010) *Flickor, pojkar, individer - om betydelsen av jämställdhet för kunskap och utveckling i skolan, Slutbetänkande.*

Not. 87. Nyström, Anne-Sofie. Intervju.

Not. 88. Asp-Onsjö, Lisa, (2014).

Not. 89. Nyström, Anne-Sofie. Intervju.

Not. 90. Gustafsson, Jan. "De framgångsrika pojkarna". I Öhrn, Elisabet och Holm, Ann-Sofie, (2014). 127-148.

Hur vi kan motverka könsskillnader i skolresultat

Att motverka könsskillnader i skolresultaten kan innebära ett både spännande och utmanande arbete för elever, skolpersonal, förvaltning och politiker. Det är en process där alla kan lära sig mer under arbetets gång. Vissa kommer att vara mer engagerade än andra, men för att få effekt och bli hållbart är det centralt att förbättringsarbetet inte drivs som sidoprojekt utan att det integreras i ordinarie verksamhet.

Utifrån såväl individ- som samhällsperspektiv är det ett angeläget mål att flickor och pojkar i samma utsträckning fullföljer en gymnasieutbildning. Detta förutsätter att skolan utifrån sitt uppdrag kan hantera de motkrafter och de omständigheter som idag försvårar framför allt pojkars lärande. På grund av de komplexa samband som finns mellan kön och elevers skolresultat är det viktigt att i arbetet även väga in andra faktorer. Föräldrarnas utbildningsnivå, om eleven invandrat efter skolstart eller har funktionsvariationer, kan till exempel, som tidigare nämnts, inverka på elevernas förutsättningar.

Det finns forskning från olika discipliner som belyser detta område, samt erfarenheter från aktivt jämställdhetsarbete i skolor som ger ett bra utgångsläge i arbetet, samtidigt som varje kommun och skola behöver utgå från sin egen verklighet. Hur ser det ut hos oss? Vilka utmaningar och möjligheter har vi? Vilka är våra mål, på kort och på lång sikt, och hur tar vi oss dit?

I denna skrift har vi hittills, med hjälp av forskningen, visat hur normer för kön får negativa konsekvenser för framför allt pojkars skolresultat, samt hur kön samspelar med andra faktorer såsom föräldrars utbildningsbakgrund. Den kunskapen behövs för att jämställdhetsarbetet ska bygga på rätt analys av utmaningarna, men kunskapen måste också omvandlas till praktik. Det finns behov av verktyg, metoder, och ett lärande mellan olika skolor och förskolor, samt inom den egna enheten.

Flera förskolor och skolor runt om i landet har samlat på sig erfarenheter av att arbeta med jämställdhet, genus och normkritik. När det gäller insatser för att förändra just maskulinitetsnormer är skolan faktiskt det område där det finns flest lärande exempel.⁹¹

Detta kapitel bygger främst på intervjuer i tre kommuner: Askersund, Katrineholm och Sollentuna. Intervjuerna används för att illustrera områden som är centrala för att motverka könsskillnader i skolresultat och utveckla ett hållbart arbete med jämställdhet och normkritik. Deras erfarenheter som även kompletteras med forskning, står i samklang med SKL:s syn på och kunskaper om arbetet och i denna skrift får de stå för de konkreta erfarenheterna i syfte att inspirera andra.⁹²

Nedan presenteras ett antal områden som är angelägna att ta hänsyn till i arbetet med att motverka könsskillnader i skolresultaten.

Det handlar om:

- *Systematiskt kvalitetsarbete* med koppling till styrning och mål, ledarskap och kunskaper utifrån forskning och fakta.
- *Att förändra normer* för att skapa en skolkultur med fokus på blivande, trygghet och trivsel där eleverna är delaktiga i förändringsarbetet.
- *Att se variationen i flick- och pojkgruppen* bland annat med hänsyn till hur kön och föräldrars utbildningsbakgrund samspelar och se förskolans möjligheter att påverka framtida skillnader i skolresultat.
- *Skolans förmåga att möta elevers olika förutsättningar* genom att skapa inkluderande lärmiljöer, arbeta kompensatoriskt med centrala förmågor och studieteknik, göra förändringar i undervisningen och erbjuda eleverna fler sätt att redovisa sina kunskaper.
- *Att arbeta med motivation* för att bidra till att eleverna utvecklar den drivkraft som behövs för att nå goda skolresultat.

Not. 91. SKL, (2018a). *Maskulinitet och jämställd skola. Arbete för ökad trygghet och bättre studieresultat*. Stockholm: SKL.

Not. 92. Det finns många fler lärande exempel, verktyg och metoder som utvecklats. Se t.ex. jamstall.nu, machofabriken.se, jamstalldskola.se, jamstallt.se, pedagogstockholm.se, levandehistoria.se/material/bryt.

Systematiskt kvalitetsarbete är inget projekt

Styrning och mål

Skolans nationella styrdokument är en utgångspunkt i jämställdhetsarbetet. I grundskolans läroplan framgår att skolan ska främja lika rättigheter och möjligheter och motverka könsmönster som begränsar elevernas lärande och utveckling. Eleverna ska mötas med samma krav och förväntningar oavsett könstillhörighet.⁹³ Av detta framgår med tydlighet att arbetet för att motverka könsskillnader i skolresultat utgör en del av skolans uppdrag för att främja jämställdhet. Därutöver kan huvudmannen konkretisera vad som bör göras i den egna kommunen. För att motverka könsskillnader i skolresultat behöver könsnormer i allmänhet förändras, vilket kräver ett bredare perspektiv än bara de mätbara resultaten. Jämställdhetsintegrering är en möjlig strategi.

I SKL:s vägledning för jämställdhetsintegrering betonas vikten av styrning och mål. När den politiska ledningen fattar ett övergripande och långsiktigt beslut om jämställdhetsintegrering i kommunen, efterfrågar könsuppdelad statistik och sätter mål uppdelade på kön, blir det möjligt att följa upp förändringsarbetet i kommunens skolor inom ramen för det ordinarie arbetet.⁹⁴ Jämställdhetsperspektivet kan synliggöras i mål, budget och andra styrdokument på flera sätt, till exempel genom verksamhetsmål om flickors och pojkars skolresultat. I ett styrsystem som är jämställdhetsintegrerat kan flickors och pojkars skolresultat synliggöras för politikerna genom färgkodning av statistiken.⁹⁵ Ett sätt att skapa långsiktighet i arbetet är att underteckna den europeiska deklARATIONEN för jämställdhet mellan kvinnor och män (CEMR-deklARATIONEN). DeklARATIONEN är ett politiskt åtagande att främja jämställdhet inom kommunens alla områden, och en av de 30 artiklarna handlar om utbildning och livslångt lärande.⁹⁶

Not. 93. Skolverket, (2016).

Not. 94. SKL, (2018c). *Vägledning för jämställdhetsintegrering*. <https://skl.se/demokratiledningstyrning/manskligarattigheterjamstalldhet/jamstalldhet/jamstalldhetsintegrering.15833.html>.
<https://skl.se/demokratiledningstyrning/manskligarattigheterjamstalldhet/jamstalldhet/jamstalldhetsintegrering.15833.html>.

Not. 95. Bajric-Gredelj, Arijana, Björkvist, Helene, Norin, Magdalena och Söderberg, Johan i Katrineholms kommun. Intervju.

Not. 96. *Den europeiska deklARATIONEN för jämställdhet mellan kvinnor och män på lokal och regional nivå*. <https://webbutik.skl.se/bilder/artiklar/pdf/7164-445-9.pdf?issuusi=ignore>.

Ibland ses jämställdhetsarbete som en pålaga och något som ska göras under en begränsad period. Men för att ge hållbara resultat måste jämställdhetsarbetet integreras i den ordinarie verksamheten, i det systematiska kvalitetsarbetet på både huvudmannanivå och skolnivå. Följande steg kan utgöra delar i ett förändringsarbete:

- › kartlägg verksamheten, genom exempelvis könsuppdelad statistik och annan data samt observationer
- › analysera kartläggningen, formulera aktuella utmaningar
- › fastställ visioner och mål på lång och kort sikt
- › formulera förslag på åtgärder som leder till målen
- › gör förändringar, testa att göra på andra sätt
- › utvärdera och följa upp i förhållande till målen.

De metoder och verktyg som används i annat förbättringsarbete fungerar lika väl i arbetet med att motverka könsskillnader i skolresultaten. Det finns också lättillgängliga idéer och beskrivningar av hur andra kommuner har gjort.⁹⁷ SKL:s vägledning för jämställdhetsintegrering kan fungera som stöd.⁹⁸

För att skapa hållbara förändringar är det angeläget att politiker och förvaltning följer upp förändringsarbetet på skolorna. Förvaltningen kan i dialog med skolorna få reda på vilka åtgärder som vidtas för att både flickor och pojkar ska ges förutsättningar att uppnå goda skolprestationer, samt vilka resultat skolorna når i sitt förbättringsarbete. I Sollentuna kommun kan könsuppdelad statistik användas i resultatuppföljning och dialog när representanter från förvaltningen besöker skolorna. På skolorna diskuterar rektor med lärarna hur och varför resultaten ser ut som de gör. Utgångspunkten är en fungerande styrkedja med samma fokus på målen.⁹⁹

Genom frågor till skolorna och dialog med rektorerna kan förvaltningen främja jämställdhetsarbetet. Enkätundersökningar är ett av flera sätt att följa upp arbetet. Jämställdhetssamordnare på skolorna som får stöd av en verksamhetsstrateg på förvaltningen är en bra hjälp i processen, något som finns i exempelvis Katrineholms kommun.¹⁰⁰

Not. 97. Se t.ex. Sjons, Johanna, (2011). *Det går att förändra! En metod- och inspirationsbok för jämställdhet i grundskolan* samt www.jamstall.nu.

Not. 98. SKL, (2018c).

Not. 99. Pedagog Stockholm.(2017). Jämställdhet. Stockholms stad. <http://pedagog.stockholm.se/jamstalldhet/>. Kaspar, Mikael och Forsgren, Mimmi i Sollentuna kommun. Intervju.

Not. 100. Intervju.

Om en kommun beslutar att implementera ett normkritiskt arbete bör detta också ingå i ordinarie arbete och organisation, i kommunen och på skolorna, något som framhålls i Katrineholms kommun.¹⁰¹ Normkritiskt arbete handlar om ett förhållningssätt och arbetet måste få ta tid, precis som jämställdhetsintegrering är en lång process. Tidsaspekten är viktig eftersom det inte är möjligt för organisationen – klassen, skolan eller kommunen – att förvänta sig påtagliga resultat på kort sikt.¹⁰² Helene Björkqvist, förvaltningschef i Katrineholms kommun betonar vikten av uthållighet:¹⁰³

– Det är viktigt att hålla ut – inte bara ge upp om det inte ger resultat direkt. Inte släppa, utan våga prioritera i trängseln, till exempel kan jämställdhet och digitalisering hänga ihop.

Kommunen kan skapa förutsättningar för skolorna att lära av varandra, våga lyfta goda exempel och använda den kompetens som finns för att bidra till utveckling i verksamheten, framhåller Mikael Kaspar, skolchef i Sollentuna kommun:¹⁰⁴

– Det är angeläget att fånga upp och ta till vara lärares egna initiativ för att bidra till högre kvalitet.

Ledarskapet skapar förutsättningar

För att kunna motverka negativa könsskillnader i skolresultaten genom systematiskt kvalitetsarbete på huvudmannanivå och skolnivå, måste ledarskapet legitimera arbetet, strukturerna vara långsiktiga och de förutsättningar som skapas får inte bygga på enskilda individer. Jämställdhetsarbetet behöver kopplas till styrdokument och ges stöd i form av kompetensutveckling för lärare, understycker Anne-Sofie Nyström.¹⁰⁵

Forskaren Mia Heikkilä betonar vikten av att ledarskapet ger tyngd och legitimitet åt arbetet med jämställdhet i kommunen och på den enskilda skolan.¹⁰⁶ I Askersunds kommun finns det expertfunktioner på förvaltningsnivå för att främja jämställdhetsarbetet i förskolan och skolan och dessa funktioner är beroende av stöd från skolchefen, men också av legitimiteten hos rektorerna. Rektorerna behövs som positiva budbärare för att personalen ska se arbetet

Not. 101. ibid.

Not. 102. SOU 2010:99.

Not. 103. Björkqvist, Helene, förvaltningschef i Katrineholms kommun. Intervju.

Not. 104. Kaspar, Mikael och Forsgren, Mimmi i Sollentuna kommun. Intervju.

Not. 105. Nyström, Anne-Sofie. Intervju. Se vidare t.ex. Fägerlind, Gabriella, (2009). *Jämställdhet i praktiken – så utvecklar ni er arbetsplats*. Halmstad: Bulls Graphics. SKL, (2008). Lindholm, Kristina, (red), (2011). *Jämställdhet i verksamhetsutveckling*. Lund: Studentlitteratur AB.

Not. 106. Heikkilä, Mia, (2013). *Hållbart jämställdhetsarbete i förskolan och skolan i Norden: med lärande exempel*. Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet.

som angeläget.¹⁰⁷ Att rektorn signalerar betydelsen av jämställdhetsarbetet kan vara avgörande, något som även Magdalena Norin, rektor på Järvenskolan Tallås i Katrineholm, betonar:

– Även om jag inte förstod i början fick det inte synas att jag inte fattade. Men sen har jag börjat förstå varför. Det får inte synas att man vacklar.

Rektor har också en central roll i att skapa förutsättningar för exempelvis normkritiskt arbete på skolan, så att det blir hållbart och inte enbart bygger på ett par eldsjälares engagemang, understryker Susanna Silow, lärare på Järvenskolan Tallås.¹⁰⁸

Kunskaper istället för personliga åsikter

För att kommunen och skolorna på ett hållbart sätt ska kunna minska könsskillnader i skolresultaten och förändra begränsande könsnormer, behöver kunskaperna öka i hela styrkedjan – bland politiker, inom förvaltningen och på skolorna hos både personal och elever.

Genom att ta del av forskning och fakta och även av andra kommuners och skolors erfarenheter av arbete med jämställdhet och normkritik, kan fokus flyttas från privata värderingar till ett professionellt, fakta- och kunskapsstyrt förhållningssätt som utgår från vetenskap och beprövad erfarenhet. Elin Weiss, utvecklingsledare i Askersunds kommun, har märkt att personalens personliga åsikter kan påverka jämställdhetsarbetet i förskola och skola.¹⁰⁹

– Personliga åsikter kan ibland sätta stopp. Men personliga åsikter och tycke ska inte påverka arbetet då uppdraget finns framskrivet i skolans styrdokument.

Det framgår att personalen inte alltid ser att ojämställdheten finns, att inte alla vill eller tycker att det är viktigt att förändra situationen och att vissa tar avstånd från jämställdhetsarbetet. Elin Weiss och kommunens kvalitetsstrateg Anneli Jöesaar, berättar att frågor som rör jämställdhet och genus ibland uppfattas som känsliga, som något privat, istället för ett kunskapsområde, och då blir det svårt att dra en gräns mellan privata värderingar och ett professionellt förhållningssätt.¹¹⁰

Not. 107. Länsstyrelsen Västmanland, (2019). *Jämställd förskola och skola. Skolledarens roll.* <http://www.jamstalldskola.se/skolledarens-roll/skolledarens-roll.shtml>. Jöesaar, Anneli och Weiss Elin i Askersunds kommun. Intervju.

Not. 108. Norin, Magdalena och Silow, Susanna. Intervju.

Not. 109. Intervju.

Not. 110. Intervju.

Det kan också finnas behov av att avdramatisera jämställdhetsarbetet, samtidigt som kunskaperna om normkritik, genus och jämställdhet stärks, framhåller Vendela Lehn, skolchef i Askersund.¹¹¹

När kommunen bestämmer sig för att börja arbeta med jämställdhet eller normkritik kan det vara betydelsefullt att även politikerna i nämnden utbildas, så att det skapas möjligheter att styra arbetet kunskapsbaserat och veta vad som ska följas upp. I Katrineholms kommun har politikerna i Bildningsnämnden utbildats i normkritik. Ibland kan det emellertid finnas ett visst motstånd bland politiker, föräldragrupper och elever.¹¹² Då är det bra att hänvisa till styrdokument och skolans tydliga jämställdhetsuppdrag.

Kunskap om ett nuläge ger en viktig grund för att vidareutveckla arbetet. Kartläggningar för att få en bild av könsskillnader i skolan i olika avseenden ger värdefull information som kommuniceras i möten med rektorerna. Samarbete med forskare kan ge ytterligare kunskapsstöd för att lyfta jämställdhetsarbetet i kommunens förskolor och skolor. Askersunds kommun har visstidsanställt en forskare för att ta fram ett stöd som kommunen kan använda sig av i sitt jämställdhetsarbete. Forskaren belyser bland annat hur pedagoger uppfattar och genomför förskolans och skolans jämställdhetsuppdrag.¹¹³

Kommunerna Orust och Dals-Ed har tillsammans med Högskolan Väst bedrivit samverkansprojektet Hitta drivet. I dessa kommuner är ungdomsarbetslösheten låg, samtidigt som pojkarna har betydligt lägre skolresultat än flickorna, vilket speglar att det är relativt lätt att hitta ett arbete även utan längre utbildning. Kommunerna var själva initiativtagare mot bakgrund av pojkarnas skolresultat. Projektet innebar praktisk forskning i samverkan mellan kommuner och högskola. Fokus i projektet var studiemotivation och genusmönster i grundskolan. Syftet var att identifiera situationer i hela det sociala sammanhanget där möjligheter öppnar sig att stimulera motivation och främja lärande. Forskarna gjorde klassrumsobservationer och intervjuade elever i årskurs 6 och 9, samt deras lärare. Motivationsforskning visar hur viktigt det är för elever med egna mål, med kamratgruppen, skolan och hemmet. Dessa ligger till grund för frågorna forskarna ställde till eleverna.¹¹⁴

Not. 111. Intervju.

Not. 112. Intervju.

Not. 113. Weiss, Elin och Jöesaar, Anneli. Intervju.

Not. 114. Projektet startade 2017 och avslutades 2018. Spante, Maria, Varga, Anita och Korp, Helena, (2019). *Hitta drivet - Studiemotivation och genusmönster i grundskolan. Rapport i korthet Högskolan Väst.* <https://www.hv.se/globalassets/bilder/ios/hitta-drivet.pdf>.

Skolverket konstaterar att lärare för att fullfölja läroplanens intentioner och kursplanerna för de olika ämnena när det gäller jämställdhet, har behov av sakkunskap såväl inom sina ämnesområden som om jämställdhet, och därutöver träning i ett normkritiskt förhållningssätt. Personalen behöver också samtala om kön, könsstereotypa förväntningar och jämställdhet. Detta gäller även förskolans personal.¹¹⁵

Mikael Kaspar, skolchef i Sollentuna, berättar att det genomförs litteraturseminarier som knyter an till beprövad erfarenhet och resultatdialoger på skolorna med genus som fokus, för att öka kunskaperna och utveckla arbetssätten.¹¹⁶ Personalen behöver granska både den lärandekultur som råder på skolan och sina egna förväntningar på eleverna. En del lärare bekräftar att de ibland omedvetet bemöter elever olika beroende på könstillhörighet, något som följaktligen kan påverka elevernas skolprestationer. De tycker att det är en utmaning att få syn på sitt eget beteende.¹¹⁷

Lärarna kan observera varandras undervisning eller filma varandra och därefter samtala om sina iakttagelser. Det är lämpligt att inte sätta högre ambitioner än att de går att genomföra utifrån rådande förutsättningar och att personalen vågar testa i liten skala för att bidra till det kollegiala lärandet, understryker forskaren Christian Eidevald.¹¹⁸

Samarbete och kollegiala reflektioner för att utveckla en samsyn är angeläget för att personalen tillsammans med eleverna ska kunna förändra skolkulturen och de könsnormer som begränsar. Det handlar ytterst om att utgå från den problembild som framträder och utifrån den våga pröva nya strategier och arbetssätt.

Not. 115. Skolverket, (2015). *Redovisning av uppdrag om att främja jämställdhet inom skolväsendet*. Dnr 2011:01314.

Not. 116. Kaspar, Mikael och Forsgren, Mimmi i Sollentuna kommun. Intervju.

Not. 117. Norin, Magdalena och Silow, Susanna på Järvenskolan Tallås i Katrineholms kommun. Intervju. Aceli, Mikael, Eriksson, Johan, Lidman, Anne-Li och Liljequist, Margareta och på Runbacka skolor i Sollentuna kommun.

Not. 118. Eidevald, Christian. Intervju. Eidevald, Christian, (2009).

Måste inte vara experter från början

Personal inom förskola och skola tänker ibland att de måste göra helt rätt i jämställdhetsarbetet från början, att de måste vara mycket kunniga och nästan experter. Om det finns särskilda funktioner på förvaltningsnivå som exempelvis utvecklingsledare eller kvalitetsstrateg, kan skolorna nyttja deras expertis istället för att utgå från att de själva måste kunna och göra allt rätt från början.¹¹⁹ Att göra misstag och lära sig av dessa är också en viktig del i processen. Vendela Lehn, skolchef i Askersunds kommun, betonar vikten av att skolorna kan få stöd från förvaltningen:¹²⁰

– Man tänker att man ska klara sig själv. Man vill göra rätt, men det handlar om att skapa förutsättningar för pedagoger, samarbeta med andra och ”släppa in”.

Normer behöver förändras

Skolkultur med fokus på blivande

Ett viktigt steg för att minska könsskillnaderna i skolresultaten är att främja en skolkultur där blivandet är centralt, där synsättet är att kunskaper och förmågor är något som en elev tillägnar sig och som kräver en viss ansträngning för att uppnå. Blivande innebär att lärande hamnar i fokus istället för föreställningar om talang och medfödda egenskaper, och gör att eleverna ser meningen med att anstränga sig. Samtidigt räcker det inte att bara förändra synen på studier, det behövs även ett arbete för att generellt påverka de könsnormer som begränsar elevernas möjligheter i skolan.

För att elever, oavsett könstillhörighet, ska ges lika goda förutsättningar att lära och utvecklas är det betydelsefullt att granska vilken syn på lärande i relation till begåvning som råder på skolan, något som påverkar förväntningarna som eleverna möter, betonar Anne-Sofie Nyström:¹²¹

– Rektor och lärare behöver syna sin egen syn på lärande och begåvning. Vi får inte ställa begåvning mot pluggande. Vi måste prata om lärande. Vad innebär begåvning? Hur diskuterar vi lärande i samtal med föräldrar?

Not. 119. Larsson, Ronny och Lehn, Vendela i Askersunds kommun. Intervju.

Not. 120. Intervju.

Not. 121. Nyström, Anne-Sofie. Intervju.

Från mot- till medkultur

Kamratkulturen påverkar elevernas inställning till skolan och skolarbetet. Elever på Sjöängsskolan i Askersund beskriver att det är ett starkare socialt tryck på pojkar, vilket kan innebära att de kan dras med om någon pojke med hög status signalerar att de inte ska plugga.¹²² Det är betydelsefullt att synliggöra kulturen i skolan och den enskilda klassen. Då lärare och rektorer granskar det lokala sammanhanget kan de få vägledning om vad de kan göra för att förändra.¹²³

Ibland kan en ”motkultur” vändas till en ”medkultur” i en klass. Genom att etablera en god relation till de elever som upplevs motverka delaktighet på lektionerna och ansträngningar i studierna, kan dessa elever bli en tillgång och istället lyfta de övriga, menar Anne-Sofie Nyström.¹²⁴

– Det handlar inte bara om stökiga pojkar. De påverkar gruppen, men vi kan använda elever för att dra upp varandra genom kamratkultur. Prata med dem som har stort inflytande, etablera relation, få till lektionerna på ett bra sätt, få dem att ge svar på lektionerna och visa att man pluggar.

Trygghet som motverkar hierarkier

En skolkultur med ett bra lärandeklimat, där elever kan anstränga sig i sitt skolarbete utan att riskera att drabbas av sociala sanktioner, förutsätter trygghet och trivsel. Alla elever måste våga vara delaktiga, räcka upp handen och svara, utan oro för att mötas av negativa reaktioner från andra elever om de svarar fel. Pojkar förefaller i högre grad än flickor påverkas av hierarkier och gruppträck i elevgruppen, på ett sätt som inverkar negativt på skolarbetet. Om personalen i skolan lägger märke till detta, kan de utforma strategier för att tillsammans med eleverna bryta negativa statusförhållanden inom elevgruppen.

En del lärare märker av att hierarkier i elevgruppen påverkar undervisningen och söker efter sätt att få fler pojkar att komma till tals. Både lärare och elever kan behöva mer kunskap om maskulinitetsnormer för att skapa ett klimat där eleverna känner sig trygga.¹²⁵ Margareta Liljequist, lärare på Runbacka skolor i Sollentuna kommun, beskriver hur statusförhållanden kan komma till uttryck på lektionerna:¹²⁶

– Bland killar finns hierarkier – det finns killar som är de smarta, som ska föra allas talan. Andra killar som inte kan hävda sig där intar inställningen ”jag skiter i det”. Hur får vi killar som placerar sig utanför att komma till tals?

Not. 122. Intervju.

Not. 123. Nyström, Anne-Sofie. Intervju.

Not. 124. Ibid.

Not. 125. Aceli, Mikael, Eriksson, Johan, Lidman, Anne-Li och Liljequist, Margareta och på Runbacka skolor i Sollentuna kommun. Intervju.

Not. 126. Intervju.

De lärare som lyckas hantera pojkarnas jakt på status och fördelar sin tid mer rättvist mellan eleverna, bidrar till ett mer utjämnande skolresultat, konstaterar forskaren Lisa Asp-Onsjö.¹²⁷

Våga svara "fel"

Elever på Sjöängsskolan i Askersund berättar att det finns en risk att bli betraktad som dum om de räcker upp handen och svarar fel.¹²⁸ Ibland finns en påtaglig tystnad på lektioner på grund av att elever inte vågar uttala sig av rädsla för att svara fel.¹²⁹ Elever på Runbacka skolor i Sollentuna beskriver tystnaden och vad den innebär.¹³⁰

– I vår klass är det ingen som pratar på lektionerna, det är väldigt tyst i klassen. Då tar det emot – det är jobbigt att räkna upp handen om det blir fel.

Med vissa lärare känner alla elever sig trygga och vågar uttala sig, trots att de riskerar att svara fel, berättar eleverna. De felaktiga svaren kan i en trygg miljö lyftas som värdefulla, något som bidrar till lärande genom möjlighet till reflektion. När gruppen är mindre kan det också vara lättare att räkna upp handen och vara delaktig. Elever kan även tycka att det är mindre pinsamt att svara fel på lektionerna om de har arbetat i par eller i grupp. Detta visar på betydelsen av att skapa trygghet i gruppen, att läraren kan underlätta genom sitt sätt att vara och organisera arbetet.¹³¹ Genom kollegialt lärande kan erfarenheter av framgångsrika sätt att öka delaktigheten och tryggheten i elevgrupper spridas.

Eleverna måste vara delaktiga

Det är viktigt att skapa förutsättningar för eleverna att utveckla förmågor och intressen, utan att begränsas av föreställningar om kön. För att förändra normer och skolkultur samt skapa trygghet i elevgruppen är det centralt att göra eleverna delaktiga. Elevernas reflektioner kring normer och hur de begränsar flickors och pojkars sätt att vara, är viktiga.

Not. 127. Asp-Onsjö, Lisa, (2014).

Not. 128. Elever på Sjöängsskolan i Askersunds kommun. Intervju.

Not. 129. Nyström, Anne-Sofie, (2012).

Not. 130. Elever på Runbacka skolor i Sollentuna kommun. Intervju.

Not. 131. *ibid.*

Att involvera eleverna i jämställdhetsreflektioner gör det möjligt att få syn på den kultur som finns i skolan och den enskilda elevgruppen, att få kännedom om ojämställdhet, vilka normer och vilken kamratkultur som råder. Ett sätt att arbeta med detta kan vara att använda normkritiska filmer som ett diskussionsunderlag.¹³²

Motarbete retsamheter, skojbråk och kränkande behandling

De begränsande könsnormerna behöver förändras ur ett bredare perspektiv, inte bara vad gäller synen på studier. Det skulle bidra till mer trygghet och trivsel om pojkar fick stöd av vuxna i skolan att slippa retsamma kommentarer från varandra. Skolan behöver motverka normaliseringen av att pojkar förväntas vara tuffa och tåla nedsättande kommentarer. Det är viktigt att diskutera att även pojkar kan må dåligt och att det inte är acceptabelt att reta varandra. Om pojkar inte behöver vara tuffa mot varandra för att accepteras socialt, leder det till en mer avslappnad miljö, konstaterar Fredrik Zimmerman.¹³³ Nolltolerans mot skojbråk är något som har genomförts och gett resultat på Järvenskolan Tallås i Katrineholm.¹³⁴ Att införa nolltolerans och aktiva åtgärder mot skojbråk bidrar till att öka trygghet och trivsel bland eleverna, och det är ett tydligt sätt att markera mot negativa maskulinitetsnormer.

Fenomenet skojbråk kan ses mot bakgrund av den våldskultur som pojkar måste förhålla sig till, även pojkar som inte själva utövar våld. Skolverket beskriver i en rapport hur det fysiska våldet framträder som en del i pojkars maskulinitetsskapande.¹³⁵ Hot om våld och faktiska slagsmål kan utgöra ett led i att skapa och hantera status och hierarkier i ett maktspel pojkar emellan. Maktspelen kan omfatta verbalt och fysiskt våld, sexuella trakasserier mot kvinnor, homofobi och rasism.¹³⁶

Not. 132. Se Filmtips

Not. 133. Zimmerman, Fredrik. Intervju.

Not. 134. Norin, Magdalena och Silow, Susanna på Järvenskolan Tallås i Katrineholms kommun. Intervju.

Not. 135. Skolverket, (2009). *Diskriminerad, trakasserad, kränkt? Barns, elevers och studerandes uppfattning om diskriminering och trakasserier.*

Not. 136. SKL, (2018a).

Kränkande handlingar i form av våld kräver att skolan agerar, men det finns även sätt att arbeta förebyggande. Ett exempel är programmet Mentors in Violence Prevention (MVP) som har utvecklats i USA och används på olika skolor i Sverige. Erfarenheter från MVP visar att omgivningens negativa reaktioner mot kränkande handlingar inklusive våld har stor effekt, att det grövre våldet minskar då kompisar markerar mot det lindriga våldet. Att utmana destruktiva normer för maskulinitet är en viktig del i programmet.¹³⁷ Film kan användas som ett stöd i det våldspreventiva arbetet.¹³⁸

Se variationen i flick- och pojkgruppen

Kunskapen om att flickor och pojkar som grupper ofta möter skilda sociala förväntningar och därmed får olika erfarenheter är betydelsefull, men får inte innebära att variationen inom respektive grupp osynliggörs. Det är viktigt att se att det finns högpresterande och lågpresterande elever inom båda grupperna. Fredrik Zimmerman framhåller att skolan behöver synliggöra att det finns olika sätt att ”göra flicka” och ”göra pojke”, och ge en mer komplex bild av flickor och pojkar och vilka alternativa roller de kan identifiera sig med. Det måste bli mer tillåtet att vara olika och bryta mot rådande normer, men det förutsätter trygghet och trivsel i skolan för att våga.¹³⁹

Inte överdriva biologiska skillnader

Oavsett de biologiska skillnader som finns mellan grupperna flickor och pojkar så saknas, vilket tidigare nämnts, belägg i forskningen för att dessa skulle resultera i skillnader i skolprestationer.¹⁴⁰ Skillnaderna kan även kopplas till sociala beteenden som inte är biologiskt styrda, så det finns inga skäl att förstärka biologins betydelse genom att betona den. Fredrik Zimmerman beskriver att pojkar i likhet med flickor visar en flexibilitet i sitt beteende.¹⁴¹

– Pojkar agerar olika i olika situationer, även de pojkar som tar mycket plats i skolan. Det visar att beteendet inte är biologiskt styrt – att de kan variera sitt beteende. De styrs av normer som de upplever i vissa situationer och sammanhang.

Not. 137. *ibid.*

Not. 138. Se Filmtips

Not. 139. Zimmerman, Fredrik. Intervju.

Not. 140. Håkansson, Jan och Sundberg, Daniel, (2012).

Not. 141. Zimmerman, Fredrik.

Osynliga flickor och pojkar

Slutsatsen att könsskillnader i skolresultaten skulle vara en effekt av att pojkar mognar senare innebär en risk att alla flickor förväntas mogna före alla pojkar, vilket kan medföra att elever bedöms utifrån förutfattade meningar istället för sina individuella förutsättningar.¹⁴²

När privata föreställningar präglar det vuxna ser, innebär det att variationen inom gruppen riskerar att osynliggöras. En del elever berättar att det främst är de sportintresserade pojkarna som märks, till skillnad från de andra. Det innebär i praktiken att det inte uppmärksammas att det finns fler sätt att vara som pojke, eller som flicka, än det som motsvaras av stereotyper, något som elever på Järvenskolan Tallås i Katrineholm bekräftar:¹⁴³

– Det finns killar som pluggar, men man ser mest dem som spelar fotboll, de sportintresserade. De som är tysta och pluggar är inte så högljudda och får inte så mycket uppmärksamhet.

Eleverna på Runbacka skolor i Sollentuna nämner att det förekommer att lärare satsar på att hjälpa pojkarna mer eftersom de har högre förväntningar på flickorna, vilket kan leda till att de flickor som behöver inte får lika mycket hjälp som pojkarna.¹⁴⁴ Baksidan av höga förväntningar är risken att de flickor som inte är högpresterande och inte klarar allt själva osynliggörs.

Kön och föräldrars utbildningsbakgrund

Föräldrarnas syn på utbildning, vad de förväntar sig, vilket stöd och uppmuntran de ger sina barn i skolarbetet, påverkas av deras egen utbildningsbakgrund. För elever som saknar det kulturella kapital som föräldrarnas utbildningsbakgrund kan innebära, kan undervisningens kvalitet och skolans kompensatoriska arbete vara avgörande. Arbetet för att förbättra skolresultaten måste ta hänsyn till att elever har föräldrar med varierande utbildningsbakgrund och att det är något som kan påverka bland annat elevernas språkliga förmåga. Susanna Silow, lärare på Järvenskolan Tallås i Katrineholm, framhåller betydelsen av att tala om texter och undervisa om genrer för att alla elever ska ges möjlighet att utveckla ett rikt språk. Flickor, oavsett föräldrarnas utbildningsnivå, upplevs likväldigt oftare än pojkar ha en stark språklig förmåga.¹⁴⁵ Detta kan, som tidigare konstaterats ha ett samband med att flickor oftare än pojkar får möjlighet till bättre språklig träning i tidig ålder.

Not. 142. SOU 2010:99.

Not. 143. Intervju.

Not. 144. Intervju.

Not. 145. Intervju.

Som tidigare nämnts kan blandade klasser där eleverna har föräldrar med olika utbildningsbakgrund underlätta för pojkar som har föräldrar med en kort utbildning, att välja att vara engagerade i sina studier utan att drabbas av sociala sanktioner. Kamrateffekters betydelse gör att skolans kompensatoriska uppdrag blir än mer avgörande på segregerade skolor.

Förskolan kan tidigt motverka könsskillnader

För att ge både flickor och pojkar förutsättningar att utveckla centrala förmågor behöver jämställdhetsarbetet påbörjas redan i förskolan. Ibland upplevs personalen i förskolan ha ett öppnare förhållningssätt och ett intresse för genus och jämställdhetsfrågor. Förskolan har en tradition av att arbeta i grupp, något som är gynnsamt när personalen ska analysera och samtala om hur de bemöter barnen, menar Vendela Lehn, skolchef i Askersunds kommun.¹⁴⁶

Skolinspektionen konstaterar att jämställdhet kan vara ett högt prioriterat mål på central nivå i kommunen, utan att det alltid märks i förskolans pedagogiska verksamhet, i dess kvalitetsarbete eller hos dess lokala ledning.¹⁴⁷ En stor utmaning är att personalen i förskolan, liksom i skolan, ofta själva tror att de bemöter barnen som individer utan att påverkas av deras könstillhörighet. En av de största framgångsfaktorerna, enligt Christian Eidevald, är det systematiska kvalitetsarbetet, att säkerställa att förskolan arbetar med den undervisning som den ska.¹⁴⁸

Förskolan behöver skapa förutsättningar för barnen att utveckla förmågor som gör skillnad i skolan. Det är centralt hur personalen arbetar med barnens språkutveckling och ger dem, både flickor och pojkar, öppna och reflekterande frågor. När personalen inser att de gör olika, blir det tydligt att de måste ställa mer komplicerade frågor även till pojkar, vilket kommer att göra skillnad. Alla barn behöver också hjälp att förstå hur det de gör påverkar andra, vilket bidrar till deras förmåga att förstå logiska samband.

Som forskningen visar, skulle det gynna pojkar från låg ålder om de förväntades ta samma ansvar för omsorg som flickorna, såsom att städa efter sig, duka bord och utföra andra sysslor både hemma och i förskolan. Om vuxna i sitt bemötande av barn i förskoleåldern dessutom har ett större fokus på blivande, talar om och visar för barn att de utvecklar förmågor genom att öva och anstränga sig, skulle det vara till nytta för framför allt pojkar som grupp. Det skulle sammantaget gagna även flickor att pojkar blir bättre på att uttrycka sig

Not. 146. Larsson, Ronny och Lehn, Vendela. Intervju.

Not. 147. Skolinspektionen, (2017). *Förskolans arbete med jämställdhet*.

Not. 148. Eidevald, Christian. Intervju.

verbalt, visa omsorg, ta ansvar och ha en högre grad av självdisciplin.¹⁴⁹ Eidevald understryker betydelsen av att personalen i förskolan blir medveten om sitt bemötande av barnen:¹⁵⁰

– Vi behöver bli mer medvetna om de skillnader vi gör. Antingen måste vi sluta göra skillnad eller kompensera så att både pojkar och flickor tränas i att ta ansvar.

Vetskapen om att vi behöver påbörja arbetet tidigt betyder inte att arbete med genus och jämställdhet i grund- och gymnasieskolan är mindre betydelsefullt. Jämställdhetsarbete är angeläget under hela skoltiden, för att utveckla barns och ungdomars kritiska förhållningssätt till de olika normer de konfronteras med.

Skolans förmåga att möta elevers olika förutsättningar

Elever behöver uppleva en känsla av sammanhang, att skolan är meningsfull, begriplig och hanterbar.¹⁵¹ Det förutsätter att varje elev blir sedd, lyssnad till och delaktig i sitt eget lärande.¹⁵² Undervisningen ska bidra till motivation, en vilja att lära, och erbjuda goda förutsättningar för lärande utifrån varje elevs behov.

Inkluderande lärmiljöer och variationsrik undervisning

För att bättre möta olika elevers behov, behöver skolan utveckla inkluderande lärmiljöer. En variationsrik och flexibel undervisning som tar hänsyn till varje elevs förutsättningar är viktig, oavsett elevens könstillhörighet.¹⁵³ Könsskillnaderna i skolresultaten kan följas upp samtidigt som variationen inom flick- respektive pojkgruppen synliggörs. Det handlar om att alla elever ska få utveckla sin fulla potential oavsett könstillhörighet, föräldrarnas utbildningsbakgrund, funktionsvariationer och andra faktorer som kan inverka på skolprestationer. Samarbetet mellan lärare och elevhälsans yrkesgrupper är centralt för att skolan ska kunna utveckla inkluderande lärmiljöer och möta elevernas behov av stöd och utmaningar i lärandet. De fysiska lärmiljöerna, exempelvis lokaler, möblering, ljud- och ljusmiljö, samspelar med de pedagogiska lärmiljöerna i form av bland annat metoder och digitala lärresurser, samt de psykosociala lärmiljöerna såsom värdegrund, trygghet och det sociala klimatet.¹⁵⁴

Not. 149. Zimmerman, Fredrik. Intervju.

Not. 150. Eidevald, Christian, (2009).

Not. 151. Antonovsky, Aaron, (2015). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och kultur.

Not. 152. SKL, (2017). *Olika är normen – Att skapa inkluderande lärmiljöer i skolan*.

Not. 153. Ibid.

Not. 154. Ibid.

Forskarna Jan Håkansson och Daniel Sundberg pekar på att det finns ett stort antal studier som undersökt vilka undervisningspraktiker i klassrum som kan bidra till större engagemang och förbättra skolresultat för pojkar. Kännetecknande för de undervisningspraktiker som lyfts fram, är sådana som kan beskrivas som generellt kvalitativt god undervisning. Forskningen pekar inte på några särskilda undervisningsstrategier, men framgångsrika skolor uppmärksammar bland annat vikten av att knyta an till elevernas verklighet och intresseområden, för att maximera deras intresse och bidra med relevanta utmaningar. Det handlar vanligen inte om att erbjuda särskilda lösningar för lågpresterande elever, men vissa särskilda läsutvecklingsprogram där pojkarnas behov och intressen integreras i undervisningen, har visat sig ge positiva resultat.¹⁵⁵

Kompensatoriskt arbete med centrala förmågor

Även om det skapas en skolkultur där elever uppmuntras att studera ambitiöst och kan göra det utan social kostnad, är det inte självklart att pojkar generellt i samma grad som flickor har utvecklat förmågan att göra detta. Fredrik Zimmerman konstaterar att en del förmågor som främst reproduceras bland flickor bidrar till skillnader mellan könen även inom en ”pluggkultur”.¹⁵⁶ Det handlar om självständighet och ansvarstagande, den språkliga förmågan, förmågan att förstå andra, samt självdisciplin. Detta är betydelsefull kunskap för personalen i förskolan och skolan.¹⁵⁷ Det är också viktigt att veta att det kompensatoriska arbetet, med utgångspunkt i de förmågor vissa elever särskilt behöver utveckla, gynnar alla elever. Det kan exempelvis handla om att lära ut studieteknik, använda metoder och arbetssätt i undervisningen som bidrar med en tydligare struktur och förutsägbarhet, samt att genom undervisningen stärka elevernas språkliga kompetens.

Studieteknik, mer lärarstöd och andra arbetssätt

Att lärarna arbetar målinriktat med studieteknik kan utgöra en del i forandet av elevernas syn på studier. Fredrik Zimmerman beskriver att det finns skolor där varje dag inleds med samtal om vad eleven ska studera, och avslutas med en diskussion om hur det har gått, samt där det finns särskilda utrymmen på skolan som är avsedda för enskilda studier och som är starkt förknippade med normer om att studera.¹⁵⁸

Not. 155. Håkansson, Jan och Sundberg, Daniel, (2012).

Not. 156. Zimmerman, Fredrik, (2018).

Not. 157. Ibid och Zimmerman, Fredrik. Intervju.

Not. 158. ibid.

Johan Eriksson, biträdande rektor på Runbacka skolor i Sollentuna, framhåller att hög lärartäthet och läxhjälp kan göra skillnad, inte minst för de elever som inte kan få stöd hemma i samband med skolarbete. En del elever berättar inte hemma vad de har för läxor eller prov. För elever med svagt stöd i hemmet kan det vara särskilt betydelsefullt att få möjlighet att arbeta klart på skolan och få tillräckligt med stöd av lärare både på lektionerna och under läxläsningen.¹⁵⁹

Utveckla läs- och skrivförmågan

Att eleverna får möjlighet att utveckla en god läs- och skrivförmåga, samt att skolorna tidigt uppmärksammar dem som har läs- och skrivsvårigheter, är centralt. Läs- och skrivfärdigheter hör ihop med goda skolprestationer över lag, så en generell förbättring av dessa bör kunna bidra till att minska könsskillnaderna i skolprestationer. Språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt som fokuserar på språkets roll i alla ämnen ger elever möjligheter att utveckla språket och ämneskunskaperna parallellt, något som är gynnsamt för alla elever, men särskilt betydelsefullt för nyanlända elever. Det innebär bland annat en kommunikativ, varierande och elevcentrerad undervisning.¹⁶⁰

Den forskningsgrundade modellen Skriva sig till lärande (STL) är ingen riktad insats, men har visat sig ha särskilt gynnsamma effekter på resultaten bland pojkar och svagpresterande elever. Eleverna på Runbacka skolor i Sollentuna beskriver att de är positiva till modellen STL och att de framför allt uppskattar återkopplingen som de får av varandra på sina texter, samt att de själva får möjlighet att utveckla sin förmåga att ge återkoppling.¹⁶¹ Lärare konstaterar att pojkarnas resultat har förbättrats och att de skriver längre texter.¹⁶² En elev beskriver fördelen med återkopplingen:¹⁶³

– Den som ger respons kanske får idéer till sin egen text. Man lär sig se fördelar och nackdelar med att göra på ett visst sätt.

Redovisa kunskaper på fler sätt

Förändrade kunskapskrav i ämnet idrott och hälsa kan ha påverkat könsskillnaderna i skolresultat, genom att den teoretiska delen ofta medför att eleverna behöver uttrycka sina kunskaper skriftligt, påpekar läraren Mikael Aceli på Runbacka skolor. En del lärare märker att det i högre grad missgynnar

Not. 159. Aceli, Mikael, Eriksson, Johan, Lidman, Anne-Li och Liljequist, Margareta och på Runbacka skolor i Sollentuna kommun. Intervju.

Not. 160. Gibbons, Pauline, (2013). *Stärk språket, stärk lärandet : språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt för och med andraspråkselever i klassrummet*. Lund: Hallgren och Fallgren.

Not. 161. Elever på Runbacka skolor i Sollentuna kommun. Intervju.

Not. 162. Aceli, Mikael, Eriksson, Johan, Lidman, Anne-Li och Liljequist, Margareta och på Runbacka skolor i Sollentuna kommun. Intervju.

Not. 163. Elever på Runbacka skolor i Sollentuna kommun. Intervju.

pojkar och försöker möta deras behov genom att även erbjuda muntliga examinationer. Även i andra ämnen kan det vara gynnsamt att få uttrycka sina kunskaper i muntliga former. Om elever i grupp får möjlighet att spela in när de diskuterar ett prov, kan de få hjälp av varandra att förstå frågorna, och det kan göra stor skillnad för elevernas förmåga att visa sina kunskaper.¹⁶⁴

Didaktiska reflektioner

Forskaren Mia Heikkilä framhåller att skolprestationer kan ses som resultatet av lärares didaktiska reflektioner, beslut och överväganden.¹⁶⁵ Att lärare, såsom på Runbacka skolor, får vara resurs i varandras klasser och ämnen kan öka möjligheten att lägga märke till sådant som de kan diskutera och utveckla med varandra.¹⁶⁶

Det är betydelsefullt att lärare reflekterar över varför de gör som de gör i klassrummet, vilka läromedel och vilka arbetssätt de väljer. Mia Heikkilä påpekar att lärare kan ställa didaktiska frågor till sig själva om till exempel hur deras val av uppgifter passar flickor och pojkar, om de kommer att tilltalas på samma sätt, hur valet av arbetssätt passar eleverna i den specifika elevgruppen. Detta innebär inte detsamma som att säga att flickor och pojkar i grunden är olika, utan att de på grund av samhällets könsnormer tränas i olika färdigheter och beteenden.¹⁶⁷ Då kollegor observerar eller filmar varandras lektioner kan det kopplas till ett visst ämne för att öka genusmedvetenheten i undervisningen, vilka läromedel som används och hur elever delas in i grupper.¹⁶⁸

Arbeta med motivation

Motivation är en viktig drivkraft för att anstränga sig i skolan. Forskarna Maria Spante, Anita Varga och Helena Korp beskriver tre grundläggande psykologiska behov som bidrar till motivation för lärande: att ha kontroll och bestämma själv, att känna samhörighet och sammanhang, samt att känna sig kompetent. Elevernas motivation till skolarbete utvecklas i ett samspel mellan undervisningen, relationerna med jämnåriga och vuxna i skolan, samt elevernas egna resurser, drivkrafter och värderingar med koppling till deras sammanhang utanför skolan.¹⁶⁹

Not. 164. Aceli, Mikael, Eriksson, Johan, Lidman, Anne-Li och Liljequist, Margareta och på Runbacka skolor i Sollentuna kommun. Intervju.

Not. 165. Heikkilä, Mia, (2015).

Not. 166. Aceli, Mikael, Eriksson, Johan, Lidman, Anne-Li och Liljequist, Margareta och på Runbacka skolor i Sollentuna kommun. Intervju.

Not. 167. Heikkilä, Mia, (2015).

Not. 168. Hultén, Eva-Lotta, (2015).

Not. 169. Spante, Maria, m.fl. (2019).

En del lärare märker att många pojkar nöjer sig med sitt resultat och inte i samma utsträckning som flickorna strävar efter förbättring. Flickorna förefaller ha lättare att sätta långsiktiga mål, medan pojkarna oftare ger upp när det känns ansträngande. Ett sätt att försöka tackla det är att eleverna efter proven får möjlighet att reflektera över vad som gjorde att de uppnådde ett visst resultat.¹⁷⁰

För vissa elever bidrar framtida mål till att skapa mening med skolarbetet. Elever berättar att betygen och framtiden, möjligheterna till ett specifikt yrke och en bra lön, gör dem motiverade att anstränga sig. Andra uttrycker att de har svårt att motivera sig till skolarbete, att ambitionen enbart är att komma in på en gymnasieutbildning eftersom det är viktigt.¹⁷¹ Forskaren Joanna Giota visar att skolan förefaller gynna elever som motiveras av yttre faktorer, exempelvis betyg och beröm från lärare, i högre grad än de som känner en inre motivation. Det framgår att flickor oftare motiveras av yttre faktorer.¹⁷² Flickor förefaller att tänka mer på framtiden och ett kommande yrkesliv, samt känna större press än pojkarna att uppnå goda skolresultat, eftersom det påverkar möjligheterna att välja gymnasieskola.¹⁷³ Som ett led i att öka motivationen kan elever behöva hjälp att formulera både lång- och kortsiktiga mål med skolarbetet.

Spante, Varga och Korp menar att det också kan finnas andra typer av förklaringar till svag motivation, till exempel upplevelsen av att inte hänga med i undervisningen, att inte känna sig delaktig i klassen eller att sakna utmaningar i undervisningen. En annan orsak kan vara att elevens liv och identitet i och utanför skolan skiljer sig starkt åt, att de kunskaper och attityder som anses värdefulla i ett sammanhang inte gör det i ett annat.¹⁷⁴

Elever behöver känna tilltro till att de har de kunskaper som krävs för att utföra en uppgift, att de kan påverka sin situation och att deras ansträngningar kommer att ge resultat som de har nytta av i framtiden.¹⁷⁵

Not. 170. Aceli, Mikael, Eriksson, Johan, Lidman, Anne-Li och Liljequist, Margareta och på Runbacka skolor i Sollentuna kommun. Intervju.

Not. 171. Elever på Sjöängsskolan i Askersunds kommun. Intervju.

Not. 172. Giota, Joanna, (2013). *Individualiserad undervisning i skolan – en forskningsöversikt*. Vetenskapsrådets rapportserie 3:2013.

Not. 173. Skolverket, (2018). *Attityder till skolan*. Elever på Järvenskolan Tallås i Katrineholms kommun. Intervju.

Not. 174. Spante, Maria, m.fl. (2019).

Not. 175. *ibid*.

Syfte, autenticitet och uppmuntran

Det kan krävas ansträngningar för att bli intresserad av ett ämne i skolan som från början känns trist, berättar en av eleverna på Runbacka skolor i Sollentuna. Lärarnas engagemang kan bidra till motivation, likaså att eleven får stöd och uppmuntran efter att ha klarat en svår uppgift. Elever som pluggar tillsammans kan uppleva att de motiverar varandra.¹⁷⁶ Motivationen ökar då elever lär sig samtidigt som deras känsla av tillhörighet stärks, i kombination med att de utmanas, utvecklas och klarar av alltmer på egen hand.¹⁷⁷

En del lärare uppfattar att flickorna är mer motiverade till skolarbete, att de oftare än pojkarna räcker upp handen på lektionerna. Läraren Linnéa Urberg på Sjöängsskolan i Askersund berättar att hon kan behöva göra särskilda ansträngningar för att väcka pojkarnas intresse, till exempel genom vad hon relaterar till i sin undervisning.¹⁷⁸ Det är en utmaning för skolan att i undervisningen ta till vara elevernas intressen och koppla ämnesinnehållet till elevernas liv utanför skolan, deras mål för framtiden och det de upplever som meningsfullt på ett personligt plan.¹⁷⁹

Genom ett tydligt syfte och mål med uppgiften och att den bygger på fakta som ger den en autenticitet, märker vissa lärare att de lyckas öka pojkarnas motivation. Mer ämnesövergripande arbete och mer arbete med faktatexter kan också öka intresset bland pojkar, menar läraren Margareta Liljequist på Runbacka skolor. Att välja material med utgångspunkt från vad som passar i gruppen kan ge förbättrade resultat.¹⁸⁰

Spante, Varga och Korp understryker betydelsen av att undervisningen knyter an till elevernas kunskaper, intressen och erfarenheter som de har från andra sammanhang än i skolan. Skolan kan bekräfta och bygga vidare på intressen och identiteter som är viktiga för eleverna samt signalera att elevernas kunskaper och erfarenheter ses som resurser för lärandet. Det kan vara ett sätt att bidra till delaktighet och likvärdighet.¹⁸¹

Not. 176. Elever på Runbacka skolor i Sollentuna kommun. Intervju.

Not. 177. *ibid.*

Not. 178. Urberg, Linnéa, lärare på Sjöängsskolan i Askersunds kommun. Intervju.

Not. 179. Spante, Maria, m.fl. (2019).

Not. 180. Aceli, Mikael, Eriksson, Johan, Lidman, Anne-Li och Liljequist, Margareta på Runbacka skolor i Sollentuna kommun. Intervju.

Not. 181. Spante, Maria, m.fl. (2019).

Att förändra är möjligt

Skolan kan ge varje elev möjlighet att bli sitt bästa jag, att våga och vilja nå så långt som möjligt i sina studier. Det går att skapa en skolkultur med fokus på blivande, där både flickor och pojkar öppet anstränger sig i sitt lärande för att uppnå goda skolresultat. Som ett led i detta behöver skolan motverka de sociala strukturer som utgör hinder och arbeta kompensatoriskt. Det finns ingen enkel lösning, men det finns möjligheter till förändring som gynnar alla elever. I detta kapitel förs en avslutande diskussion med utgångspunkten att det är möjligt att motverka könsskillnader i skolresultaten.

Inte bara kön

Att motverka könsskillnader i skolresultaten står i samklang med skolans styrdokument, men som enskild faktor är kön en komplex variabel när vi analyserar skolresultaten. Den samspelar i hög grad med föräldrarnas utbildningsbakgrund och även andra faktorer, som exempelvis om eleven har invandrat efter skolstart eller har funktionsvariationer. Detta innebär att skolans kompensatoriska arbete för att skapa goda förutsättningar för alla elevers lärande är centralt.

Pojkar förefaller i högre grad än flickor påverkas av föräldrarnas utbildningsbakgrund. Det kan bero på högre generella förväntningar på flickors skolprestationer och att flickor många gånger ges bättre förutsättningar att utveckla förmågor som gynnar skolframgång. Pojkar vars föräldrar har en kort utbildningsbakgrund riskerar oftare att mötas av lägre förväntningar. Det kan påverka deras tilltro till sin egen förmåga och motivation att sträva efter att uppnå goda skolresultat.

Föräldrarnas utbildningsbakgrund påverkar också elevernas föreställningar om framtiden, vilka möjligheter de ser och deras självförtroende att ta sig vidare inom utbildningssystemet. Elever påverkas av vilka yrken och vilken livssituation de möter bland vuxna i sin omgivning, en omgivning som ibland präglas av boende- och skolsegregation. Detta inverkar på elevers framtidstro,

de förhoppningar de har på sin framtid. Skolan har i detta avseende ett viktigt kompensatoriskt uppdrag, att ge de elever som behöver det extra stöttning för att våga göra andra utbildnings- och yrkesval än de förväntade.

Vetskapen om att kön samspelar med andra faktorer innebär inte att jämställdhetsarbetet minskar i betydelse. Det finns normer och strukturer kopplade till femininitet och maskulinitet som skapar problem för elevernas lärande och skolsituation, och därmed deras förutsättningar att uppnå goda skolresultat. Samtidigt behöver utvecklingsarbetet bedrivas utifrån ett intersektionellt perspektiv och ta hänsyn till de olika faktorer som påverkar eleverna.

Lärandekulturen är central

Den lärandekultur som råder på skolan är betydelsefull. Det finns skolor som har en skolkultur med fokus på blivande, där både flickor och pojkar öppet anstränger sig i sitt lärande för att uppnå goda skolresultat. Andra skolor kan behöva arbeta för att förändra skolkulturen för att alla elever ska förstå och se att ansträngningar bidrar till bättre skolresultat. Det innebär att fokus flyttas från talang till blivande.

Att anstränga sig i skolarbetet och vara delaktig på lektionerna måste ses som något könsneutralt. Skolor behöver utveckla en kultur där både flickor och pojkar upplever det som tillåtet och angeläget att ”plugga”.

Trygghet för att bli sitt bästa jag

Det framgår i forskning att de förväntningar som flickor och pojkar ofta möts av medför att flickor som grupp i högre grad anstränger sig att uppnå goda skolresultat, men också oftare upplever stress i förhållande till skolarbetet. Pojkar kan fastna i en knepig balansgång mellan att upprätthålla eller erövra social status i kamratgruppen och samtidigt lyckas uppnå de skolresultat som är viktiga för deras framtidsmöjligheter.

Förväntningarna om att elever ska vara ambitiösa i skolarbetet ska inte hänga samman med deras könstillhörighet. Om både flickor och pojkar ska erbjudas förutsättningar att uppnå goda skolresultat behöver personal och elever tillsammans synliggöra de sociala strukturer i skolan som kan försvåra för eleverna att känna sig trygga, att bli sitt bästa jag och utveckla sin fulla potential.

Det är relationerna i skolan som öppnar möjligheter eller motverkar förändring. Relationerna påverkas av våra normer och föreställningar. De kan göra att elever avstår från att svara på frågor och vara delaktiga på lektionerna, av oro för att "sticka ut" eller rädsla att misslyckas inför andra. Trygghet och trivsel utan hindrande hierarkier i elevgruppen är en förutsättning. Arbete med normer utgör en självklar del av skolans värdegrundsarbete.

Fritidens värde

Samtidigt som det är angeläget att förmå alla elever att ta ansvar och vara engagerade i skolarbetet, är det viktigt att ge dem stöd att finna en balans i livet, så att de både kan lära och må bra.

Ungdomars liv utanför skolan kan innebära sammanhang som skiljer sig starkt från skolan och de kunskaper som skolan premierar. Om det som betyder mycket i ungdomars liv och de erfarenheter de utvecklar på fritiden inte ses som värdefulla i skolan, riskerar det att påverka motivationen för skolarbetet negativt.

Se variationen i gruppen

Insikten om att flickor och pojkar som grupper ofta möts av olika förväntningar, får inte bidra till att osynliggöra den variation som finns inom grupperna flickor respektive pojkar. De pojkar som inte passar in i den stereotypa normen för det "pojkgiga" och de flickor som inte passar in i föreställningen om det traditionellt "flickgiga" behöver uppmärksammas för att få de utmaningar och det stöd de behöver.

Det är viktigt att alla elever får möjlighet att kunna vara den de är, utan att först skaffa sig en hög social status för att våga bryta mot könsstereotypa normer. Skolan och samhället i stort behöver synliggöra att det finns fler sätt att vara som flicka och pojke.

Stärka centrala förmågor

Det kan ge betydande resultat om personalen i förskolan blir medveten om hur de bemöter flickor och pojkar, och hur de kan skapa bättre förutsättningar för att barnen ska utveckla förmågor som blir viktiga för dem i skolan. För att understödja detta arbete skulle förskolan i kontakter med vårdnadshavare kunna lyfta fram betydelsen av dessa förmågor. Det gör skillnad att tidigt stärka barnens språkliga förmåga, att ge dem möjligheter att utveckla självständighet, ansvarstagande och självdisciplin, samt förmågan att visa hänsyn och omsorg. Förskolan kan också underlätta för barnen att våga bryta könsmonster innan de har hunnit utveckla fasta föreställningar kopplade till kön.

Arbetet med att utveckla läs- och skrivförmågan är centralt för elevers skolframgång och därmed i skolans kompensatoriska uppdrag. När det gäller läs- och skrivförmåga visar statistiken tydligt att pojkar som grupp presterar på en lägre nivå än flickor, att gruppen svaga läsare är väsentligt större bland pojkar, samtidigt som föräldrarnas utbildningsbakgrund i hög grad också inverkar. Skolans arbete som rör elevers läsande och skrivande är betydelsefullt för att ge alla flickor och pojkar förutsättningar att uppnå goda skolresultat. Modellen Skriva sig till lärande (STL) ger struktur och förutsägbarhet åt eleverna och en återkoppling som bidrar till ökat lärande. Detta är sannolikt viktiga orsaker till att denna modell har bidragit till att pojkar och svagpresterande elever uppnår bättre resultat.

Det är angeläget att utveckla inkluderande lärmiljöer för att kunna möta variationen inom elevgruppen, så att alla elever får möjlighet att utvecklas utifrån sina förutsättningar och behov. Förväntningarna på att eleverna själva ska klara av att organisera sitt skolarbete ökar ju äldre de blir, samtidigt som det innebär en stor utmaning för vissa. Att lära eleverna studieteknik är ett sätt, men mer stöd från lärare och läxhjälp i skolan är också vägar för att hjälpa eleverna att kunna hantera kravet på ansvarstagande. En god studieteknik kan också bidra till att eleverna utvecklar förmågan till självdisciplin, att de kan förmå sig att även göra sådant som känns trist och mindre lustfyllt.

Motivation är en förutsättning

Motivation är en nödvändig drivkraft för att elever ska uppnå goda skolresultat. De behöver se mål och mening med skolarbetet. Flickor förefaller oftare än pojkar ha mer långsiktiga mål som bidrar till motivation. De föreställer sig i högre utsträckning en framtid kopplad till ett yrke och högre studier.

För att känna motivation behöver eleverna ha tilltro till sin förmåga att möta de krav som ställs i skolan, att de kan påverka sitt lärande och sin skolsituation. De måste också se nyttan av att anstränga sig, ha tilltro till att deras ansträngningar bär frukt i framtiden. Lärares engagemang, stöd och uppmuntran är centralt.

Styrning och ledning för jämställdhet

En utmaning för huvudmannen är att säkerställa att både flickor och pojkar ges förutsättningar att uppnå goda skolresultat oavsett vilken skola de väljer. Kommunens styrning och ledning kan bidra till att förändringarna sker på alla skolor och förskolor, samt inom alla skolformer.

Skolorna och förskolorna kan behöva stöd från förvaltningen i jämställdhetsarbetet. Samarbete med andra kommuner, skolor eller lärosäten kan bidra med värdefull kunskap och erfarenhetsutbyte som blir en tillgång i förändringsarbetet.

Rektors engagemang är viktigt för att förändring ska kunna ske på hela skolan. Det är rektor som signalerar att arbetet med jämställdhet på skolan är betydelsefullt, och skapar förutsättningar för att utveckla det. Samarbetet mellan lärare och övrig skolpersonal samt med eleverna är centralt för att se behoven på den egna skolan.

Eleverna måste vara delaktiga

För att lyckas motverka könsskillnader i skolresultaten behöver eleverna vara delaktiga och bli lyssnade till. Eleverna kan hjälpa personalen att fånga de normer och sociala strukturer som utgör hinder för att både flickor och pojkar ska uppnå goda skolresultat.

För att skapa ett bra socialt klimat i skolan är det viktigt att införa nolltolerans mot ”skojbråk”. Samtidigt behöver vuxna se den våldskultur som pojkar måste förhålla sig till i sitt maskulinitetsskapande. Det finns beteenden inom pojkars maktspel som kan övergå i kränkande behandling och våld. Att arbeta mot detta är ett ansvar för all personal i skolan, men även elevernas delaktighet i arbetet är viktig.

Våga försöka förändra

Insikten om att skolan behöver se det som försvårar elevers lärande får inte resultera i att rektorer och lärare tror att de behöver vara experter för att göra något. Det är angeläget att ta del av forskning och fakta och att omsätta kunskaperna i det dagliga arbetet, men det allra viktigaste är att först synliggöra hur elevernas könstillhörighet och andra faktorer påverkar undervisningen och skolmiljön på den egna skolan.

I backspegeln har mycket hänt sedan utbildningsväsendet fullt ut blev tillgängligt för alla elever oavsett könstillhörighet och socioekonomisk bakgrund. Normerna för vad som ses som kvinnligt och manligt har förändrats avsevärt och är i ständig förändring. Mot bakgrund av de framsteg som skett, har skolan och samhället stora möjligheter att skapa ännu bättre förutsättningar för alla elevers lärande, och motverka skillnaderna i skolprestationer mellan flickor och pojkar. De kunskaper och erfarenheter som forskningen, eleverna, skolpersonalen och huvudmännen bidrar med, ger insikter om hur arbetet kan gå vidare. Det är det praktiska arbetet i varje kommun och på varje skola som gör skillnad för att varje elev ska kunna utveckla sin fulla potential – oavsett könstillhörighet.

Referenser och källor

- Ambjörnsson, Fanny, (2011). *Rosa. Den farliga färgen*. Stockholm: Ordfront.
- Antonovsky, Aaron, (2005). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och kultur.
- Asp-Onsjö, Lisa, (2014). ”Parallella positioneringar bland pojkar. Om sociala hierarkier och skolprestationer.” I *Att lyckas i skolan. Om skolprestationer och kön i olika undervisningspraktiker*. Öhrn, Elisabet och Holm, Ann-Sofie, (2014). 103–126.
- Berg, Gunnar, (2013). *Skolorganisation och skolkultur 13: Vad är skolkultur?* Mittuniversitetet, forskarbloggen. <https://wpress.miun.se/forskarbloggen/2013/05/13/skolorganisation-och-skolkultur-13-vad-ar-skolkultur/>. Hämtad 2019-03-05.
- Boschini, Anne och Sundström, Marianne, ”Det ojämlika faderskapet”. *Nationalekonomi.se*, nr. 4, 2018 årgång 46: 33-42, <https://www.nationalekonomi.se/sites/default/files/NEFfiler/46-4-abms.pdf>. Hämtat 2019-05-02.
- Connell, R.W., (2008). *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos.
- Connell, R.W., (2009). *Om Genus*. Göteborg: Daidalos.
- Den europeiska deklARATIONEN för jämställdhet mellan kvinnor och män på lokal och regional nivå* (CEMR-deklARATIONEN). <https://webbutik.skl.se/bilder/artiklar/pdf/7164-445-9.pdf?issuusl=ignore>. Hämtat 2019-04-29.
- Diskrimineringsombudsmannen, DO (2012). *Lika rättigheter i skolan – Ett stöd i skolans likabehandlingsarbete*. <https://www.do.se/globalassets/stodmaterial/stod-lika-rattigheter-skolan.pdf>.
- Eidevald, Christian, (2009). *Det finns inga tjejbestämmare – Att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek*. Diss., Högskolan för lärande och kommunikation i Jönköping.
- Folkhälsomyndigheten, (2018). *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2017/18*.
- Folkhälsomyndigheten, (2015). *Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner*. En rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige.
- Florin, Christina och Johansson, Ulla, (1996). ”Tre kulturer, tre historier. Läroverk, flickskola i ett klass- och könsperspektiv.” I *Årsböcker i svensk undervisningshistoria, Utbildningshistoria*, Nordström, Stig G och Richardson. Gunnar (red.), 15-46. Uppsala: Föreningen för svensk undervisningshistoria.
- Fägerlind, Gabriella, (2009), *Jämställdhet i praktiken – så utvecklar ni er arbetsplats*. Halmstad: Bulls Graphics.

- Graetz, Georg och Karimi, Arizo, (2019). Könsskillnader i skolbetyg och resultat på högskoleprov Betydelsen av Kognitiva egenskaper och motivation, Rapport 2019:9, Institutet För Arbetsmarknads- och Utbildningspolitisk utvärdering (IFAU), <https://www.ifau.se/globalassets/pdf/se/2019/r-2019-09-konsskillnader-i-skolbetyg-och-resultat-pa-hogskoleprov-betydelsen-av-kognitiva-egenskaper-och-motivation.pdf>.
- Gustafsson, Jan, (2014). ”De framgångsrika pojkarna”. I *Att lyckas i skolan. Om skolprestationer och kön i olika undervisningspraktiker*, Öhrn, Elisabet och Holm, Ann-Sofie, (2014). 127–148.
- Gibbons, Pauline, (2013). *Stärk språket, stärk lärandet: språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt för och med andraspråkslever i klassrummet*. Lund: Hallgren och Fallgren.
- Giota, Joanna, (2013). *Individualiserad undervisning i skolan – en forskningsöversikt*. Vetenskapsrådets rapportserie 3:2013. https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b0a/1529480532452/Individualiserad-undervisning-i-skolan_VR_2013.pdf. Hämtat 2019-05-17.
- Heikkilä, Mia, (2015). *Könsskillnader i skolprestationer*. Nationella sekretariatet för genusforskning, www.genus.se/kunskap-om-genus/fordjupning-skola/skolprestationer. Hämtat 2019-05-07.
- Heikkilä, Mia, (2013). *Hållbart jämställdhetsarbete i förskolan och skolan i Norden: med lärande exempel*. Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet.
- Hellman, Anette, (2008). ”Kan Batman vara rosa? Färg, rörelse och röst som markörer då förskolebarn ”gör” kön.” I *Maskulinitet på schemat: pojkar, flickor och könsskapande i förskolan*, Nordberg, Marie (Red.), 74–92. Stockholm: Liber.
- Hiltunen, Linda, (2017). *Lagom perfekt – Erfarenheter av ohälsa bland unga tjejer och killar*. Diss., Linnéuniversitetet, Fakulteten för samhällsvetenskap. Lund: Arkiv förlag.
- Hirdman, Yvonne, (2001). *Genus – om det stabilas föränderliga former*. Malmö: Liber.
- Hultén, Eva-Lotta, (2016). *Snäv debatt om pojkars skolprestationer*. Nationella sekretariatet för genusforskning, www.genus.se/nyhet/snav-debatt-om-pojkars-skolprestationer. Hämtat 2019-05-07.
- Håkansson, Jan och Sundberg, Daniel, (2012). *Utmärkt undervisning – Framgångsfaktorer i svensk och internationell belysning*. Stockholm: Natur & Kultur Akademiska.
- Jöesaar, Anneli och Weiss, Elin, (2018). *Genus, jämställdhet och normkritik Övergripande arbete Askersunds kommun*. Askersunds kommun. www.askersund.se/download/18.e7c8e291642ba6f1033cf10/1529932596537/rapportsamling_20180611.pdf. Hämtad 2019-05-07.

- Konventionen om barnets rättigheter. <https://www.regeringen.se/rapporter/2018/06/konventionen-om-barnets-rattigheter-s2018.010/>.
- Kyle, Gunhild, (1972). *Svensk flickskola under 1800-talet*.
Diss. Göteborgs Universitet.
- Leijnse, Emma, (2017). *Fördel kvinna: Den tysta utbildningsrevolutionen*.
Stockholm: Natur Kultur.
- Lindholm, Kristina, (red.), (2011). *Jämställdhet i verksamhetsutveckling*.
Lund: Studentlitteratur.
- Länsstyrelsen Västmanland, (2019). *Jämställd förskola och skola. Skolledarens roll*. <http://www.jamstalldskola.se/skolledarens-roll/skolledarens-roll.shtml>.
Hämtat 2019-05-11.
- Meland, Aud Torill & Kaltvedt, Elsa Helen, (2019). "Tracking Gender in Kindergarten". I *Early Child Development and Care*, 189:1. 94-103. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03004430.2017.1302945>.
- Mark, Eva, (2007). *Jämställdhetsarbetets teori och praktik*.
Lund: Studentlitteratur.
- Månsson, Annika, (2000). *Möten som formar: interaktionsmönster på förskola mellan pedagoger och de yngsta barnen i ett genusperspektiv*.
Diss., Malmö Högskola.
- Nationella sekretariatet för genusforskning. *Fördjupning skola och förskola*.
<https://www.genus.se/kunskap-om-genus/fordjupning-skola/forskola/>.
Hämtat. 2019-03-05.
- Nyström, Anne-Sofie, (2012). *Att synas och lära utan att synas lära – En studie om underprestation och privilegierade unga mäns identitetsförhandlingar i gymnasieskolan*. Diss., Uppsala universitet.
- Pedagog Stockholm, (2017). *Jämställdhet*. Stockholms stad.
<http://pedagog.stockholm.se/jamstalldhet/>. Hämtat. 2019-05-19.
- Sjons, Johanna, (red.), (2011). *Det går att förändra! En metod- och inspirationsbok för jämställdhet i grundskolan*. http://www.tjorn.se/download/18.68f7d1781330f4f5a3a80003178/Det_g%C3%A5r_att_f%C3%B6r%C3%A4ndra.pdf.
Hämtat 2019-05-07.
- SKL Jämställdhet, (2018d). *Röster om manlighet – Dags för Normreform*.
<https://www.youtube.com/watch?v=cqMDG08VjVQ>. Hämtat 2019-04-11.
- SKL, (2008). *Jämställdhetsarbete – en utmaning för kommuner och landsting*.
Stockholm: SKL.
- SKL, (2019b). *Könsskillnader i skolresultat. Nationell statistik i urval*.
Stockholm: SKL. E-skrift. <https://webbutik.skl.se/sv/artiklar/konsskillnader-i-skolresultat.html>.

- SKL, (2018a). *Maskulinitet och jämställd skola. Arbete för ökad trygghet och bättre studieresultat*. Stockholm: SKL.
- SKL, (2018b). *Maskulinitet och jämställdhet. En introduktion till att förändra mansnormer*. Stockholm: SKL.
- SKL, (2019a). *Modellkommuner 2017-2018. Resultatrapport från en satsning på jämställdhetsintegrerad ledning och styrning*. Stockholm: SKL. E-skrift. <https://skl.se/demokratiledningstyrning/manskligarattigheterjamstallldhet/jamstallldhet/jamstallldhetsintegrering/modellkommunerregioner.10200.html>.
- SKL, (2019c). *Skriva sig till lärande*. <https://skl.se/skolakulturfridid/forskologrundochgymnasieskola/digitaliseringskola/metoderochvagledningar/skrivasigtilllarande.7513.html>.
- SKL, (2017). *Olika är normen – Att skapa inkluderande lärmiljöer i skolan*. Stockholm: SKL.
- SKL, (2013). *Pojkars betyg och priset för utanförskap Smart ekonomi i Borås*. Stockholm: SKL.
- SKL, (2015). *Utbildning - nyckeln till arbete*. Stockholm: SKL.
- SKL, (2018c). *Vägledning för jämställdhetsintegrering*. <https://skl.se/demokratiledningstyrning/manskligarattigheterjamstallldhet/jamstallldhet/jamstallldhetsintegrering.15833.html>. Hämtat 2019-02-05.
- Skolinspektionen, (2017). *Förskolans arbete med jämställdhet*.
- Skolverket, Regeringsredovisning 2018-11-30, *Redovisning av uppdrag om förslag till ändringar i läroplaner vad gäller jämställdhet*. <https://www.skolverket.se/portletresource/4.6bfaca41169863e6a65d9f5/12.6bfaca41169863e6a65d9fe?file=4019>.
- Skolverket, (2013). *Betydelsen av icke-kognitiva förmågor Forskning m.m. om individuella faktorer bakom skolframgång*, Skolverkets aktuella analyser 2013.
- Skolverket, (2018). *Attityder till skolan 2015*. Rapport 479.
- Skolverket, (2009). *Diskriminerad, trakasserad, kränkt? Barns, elevers och studerandes uppfattning om diskriminering och trakasserier*. Rapport 326.
- Skolverket, (2006). *Könsskillnader i målpuppfyllelse och utbildningsval*. Rapport 287.
- Skolverket, (2018). *Läroplan för förskolan (Lpfö 18)*. Reviderad 2018.
- Skolverket, (2016). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr 11)*. Reviderad 2018.

- Skolverket, (2015). *Redovisning av uppdrag om att främja jämställdhet inom skolväsendet*. Dnr 2011:01314.
- Skr. 2016/17:10. *Makt mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid*. Regeringen, Socialdepartementet.
- Socialstyrelsen, (2010). *Social rapport 2010*.
- SOU 2016:55. Delbetänkande av Kommissionen för jämlik hälsa. *Det handlar om jämlik hälsa. Utgångspunkter för Kommissionens vidare arbete*.
- SOU 2010:99. *Flickor, pojkar, individer – om betydelsen av jämställdhet för kunskap och utveckling i skolan. Slutbetänkande av Delegationen för jämställdhet i skolan*.
- SOU 2010:5. Rapport V från Delegationen för jämställdhet i skolan. Wernersson, Inga, *Könsskillnader i skolprestationer – idéer om orsaker*.
- SOU 2010:52. Rapport VI från Delegationen för jämställdhet i skolan. Ingvar, Martin, *Biologiska faktorer och könsskillnader i skolresultat – Ett diskussionsunderlag för Delegationen för jämställdhet i skolans arbete för analys av bakgrunden till pojkars sämre skolprestationer jämfört med flickors*.
- SOU 2006:25. Slutbetänkande av Delegationen för jämställdhet i förskolan. *Jämställdhet i förskolan. Om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete*.
- Spante, Maria, Varga, Anita och Korp, Helena, (2019). *Hitta drivet – Studiemotivation och genusmönster i grundskolan, Rapport i korthet Högskolan Väst*. <https://www.hv.se/globalassets/bilder/ios/hitta-drivet.pdf>. Hämtat: 190313.
- Statens medieråd, (2016). *Lärohandledning: bilder, sociala medier och genuskillnader - för högstadiet*. <https://statensmedierad.se/publikationer/pedagogisktmaterial/lararhandledningbildersocialamedierochgenusskillnaderfor-hogstadiet.714.html>. Hämtat 2019-04-01.
- Svenska Kommunförbundet, (1998). *Visst görs vi olika! Jämställda barn – hur skulle det se ut? En rapport från Kommunerna och jämställdheten om jämställdhet i skola och barnomsorg*. Stockholm: Svenska Kommunförbundet.
- Tallberg Broman, Ingegärd, (2015). "Förskola till stöd för barns utveckling och lärande". I Tallberg Broman, Ingegärd, Vallberg Roth, Ann-Christine, Palla, Linda och Persson, Sven. *Förskola tidig intervention*, 16–59. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Wahl, Anna m.fl., (2001). *Det ordnar sig, teorier om organisation och kön*. Lund: Studentlitteratur.
- Wihlsson Marie, (2017). *Ungdomars strävan mot att lyckas och nå framgång i livet – skolan som hälsofrämjande arena*. Diss., Halmstad Universitet.

Zimmerman, Fredrik, (2018). *Det tillåtande och det begränsande – En studie om pojkars syn på studier och ungdomars normer kring maskulinitet*. Diss., Göteborgs universitet.

Öhrn, Elisabet, (2014). "Introduktion". I *Att lyckas i skolan. Om skolprestationer och kön i olika undervisningspraktiker*, Öhrn, Elisabet och Holm, Ann-Sofie, (2014). 11-30, Göteborgs universitet. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis. <http://hdl.handle.net/2077/37427>. Hämtat 2019-02-05.

Öhrn, Elisabet och Holm, Ann-Sofie, (2014). "Diskurser om prestationer, begåvning och arbete" I *Att lyckas i skolan. Om skolprestationer och kön i olika undervisningspraktiker*, Öhrn, Elisabet och Holm, Ann-Sofie, (2014). 79-101, Göteborgs universitet. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis. <http://hdl.handle.net/2077/37427>. Hämtat 2019-02-05.

Muntliga källor

I författarens ägo. Skriftliga anteckningar.

Intervjuer med forskare

Eidevald, Christian, fil. dr. i pedagogik. Stockholms universitet.
Intervju 2018-08-24.

Nyström, Anne-Sofie, fil. dr. i sociologi. Uppsala universitet.
Intervju 2018-08-18.

Zimmerman, Fredrik, fil. dr. barn- och ungdomsvetenskap. Högskolan i Borås.
Intervju 2018-04-29.

Intervjuer i Askersunds kommun, 2018-11-08

Ronny Larsson, ordförande i Barn- och utbildningsnämnden
och Vendela Lehn, skolchef.

Elin Weiss, utvecklingsledare och Anneli Jöesaar, kvalitetsstrateg.

Linnéa Urberg, lärare på Sjöängsskolan.

Elever, en pojke och fem flickor (årskurs nio) på Sjöängsskolan.

Intervjuer i Katrineholms kommun, intervjuer 2018-08-23

Johan Söderberg, ordförande Bildningsnämnden, Helene Björkqvist, förvaltningschef, Arijana Bajric-Gredelj, verksamhetsutvecklare och Magdalena Norin, rektor för Järvenskolan Tallås.

Magdalena Norin, rektor och Susanna Silow, lärare på Järvenskolan Tallås.

Elever, två flickor (årskurs nio) på Järvenskolan Tallås.

Intervjuer i Sollentuna kommun

Mikael Kaspar, skolchef och Mimmi Forsgren, kvalitetsstrateg. 180607.

Johan Eriksson, biträdande rektor, Margareta Liljequist, lärare, Mikael Aceli, lärare och Anne-Li Lidman, lärare på Runbacka skolor. 181114.

Elever, tre flickor (årskurs sju, åtta och nio) och tre pojkar (årskurs sju, åtta och nio) på Runbacka skolor. 181114.

Länkar

BRYT! är ett metodmaterial med konkreta övningar och diskussionsunderlag med fokus på normer kring kön, sexualitet och etnicitet. <https://www.levandehistoria.se/material/bryt>

CEMR-deklarationen, skl.se

skl.se/demokratiledningstyrning/manskligarattigheterjamstalldhet/jamstalldhet/internationellt/cemrdeklarationen.5809.html

Jamstall.nu, fakta om jämställdhet, praktiska exempel och konkreta verktyg för jämställdhetsarbetet. <http://www.jamstall.nu>

Jamstalldskola.se, webbplats om arbete för jämställdhet och likabehandling i förskola och skola <http://jamstalldskola.se/>

Jamstallt.se, utbildningar om jämställdhet och normkritik och gratis material <https://jamstallt.se/>

Machofabriken, redskap för att arbeta med jämställdhet med unga mellan 13–25 år. www.machofabriken.se/

Mentors in Violence Prevention (MVP) – Förebygga våld tillsammans med barn och unga! <https://mfj.se/mvp/>

Pedagog Stockholm, jämställdhet

pedagog.stockholm.se/jamstalldhet/

SKL:s skrifter om jämställdhet

[/webbutik.skl.se/sv/artiklar/jamstalldhet/index.html](http://webbutik.skl.se/sv/artiklar/jamstalldhet/index.html)

Vägledning för jämställdhetsintegrering, skl.se
skl.se/demokratiledningstyrning/manskligarattigheterjamstallldhet/jamstallldhet/jamstallldhetsintegrering.15833.html

Filmtips

En film om normer för killar och män

www.youtube.com/watch?v=pV1tnpFURXc

Röster om manlighet - Våldsprevention i klassrummet

www.youtube.com/watch?v=xkk7N3tx5xY

Du har rätt att behandlas rättvist! Sju normkritiska filmer om diskrimineringsgrunderna. www.umo.se/vald-och-krankningar/diskriminering/du-har-ratt-att-behandlas-rattvist/

Se, förstå och förändra

ATT MOTVERKA KÖNSSKILLNADER I SKOLRESULTAT

Pojkar som grupp uppnår lägre skolresultat än flickor. Det avspeglas bland annat i andelen som når gymnasiebehörighet och fullföljer en gymnasieutbildning. Orsakerna uppstår i ett samspel mellan en mängd olika faktorer på individ-, grupp- och samhällsnivå.

Det här inspirationsmaterialet bygger dels på forskning, dels på intervjuer med forskare, politiker, representanter från förvaltning, rektorer, lärare och elever. I skriften presenteras statistik, olika orsaker enligt forskningen och slutligen ett antal områden som kan vara viktiga att ta hänsyn till i arbetet med att motverka könsskillnader i skolresultaten.

Som komplement till denna rapport publiceras den separata statistikrapporten *Könsskillnader i skolresultat* samt reportage från de intervjuer som gjorts i kommunerna Askersund, Katrineholm och Sollentuna, på SKLs hemsida.